

Lisa Knutset Solem

"Vi hadde alltid noe om seksualitet"

En kasusstudie av skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold.

Masteroppgave i Profesjonsrettet pedagogikk

Veileder: Stine Helena Bang Svendsen

Mai 2022

Lisa Knutset Solem

"Vi hadde alltid noe om seksualitet"

En kasusstudie av skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold.

Masteroppgave i Profesjonsrettet pedagogikk
Veileder: Stine Helena Bang Svendsen
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Sammendrag

Formålet med denne masteravhandlingen er å se på hvordan skolen arbeider med kjønns- og seksualitetsmangfold. Dette er en kasusstudie hvor jeg har benyttet meg av kvalitativ metode. Jeg har tatt utgangspunkt i en skole hvor jeg har hentet inn styringsdokumenter, observert helsesykepleiers pubertetsundervisning og hatt gruppeintervju med elever på mellomtrinnet. Gjennom dette ser jeg på hvordan skolen jobber med det psykososiale miljøet til elevene, hva helsesykepleier lærer bort og hvordan hen holder pubertetsundervisning og hvilke erfaringer elever har av sin egen undervisning når det gjelder kjønns- og seksualitetsmangfold.

Problemstillingens formulering er: hvordan arbeider skolen med kjønns- og seksualitetsmangfold? Denne problemstillingen drøftes gjennom læreplanteori, teori om kjønn og seksualitet, og forskning på barns aldersnormale seksualitet.

Studien viser at en helhetlig seksualundervisning som inkluderer mangfoldig forståelse av kjønn og seksualitet skaper toleranse blant elevene. Ut fra mine intervju er det åpenbart at elevene kjenner på behovet og et ønske om å lære om både kjønn, seksualitet og pubertet. Og dette i en tidligere alder enn hva læreplanen tilsier. Tidlig og hyppig undervisning øker trygghet og åpenhet hos elevene, samtidig som det blir mindre ubehagelig å snakke om kjønn og seksualitet. Det er skolen og lærer sin jobb å legge opp til en undervisning som inkluderer alle. Her vil da kompetansen skolen og lærere ha påvirke deres arbeid.

Øker vi kunnskapen og toleransen til skolen, lærere og elever, vil barn og unge ha mulighet til å forstå seg selv og å være seg selv, uten å føle på annerledeshet.

Abstract

The purpose of this master's dissertation is to look at how the school works with gender and sexuality diversity. This is a case study where I have used a qualitative method. I am focusing on one school where I have collected management documents, observed the health nurse's puberty teaching, and had a group interview with pupils in primary school. Through this I look at how the school works with the psychosocial environment of the pupils, what the health nurse teaches and how he/she/it teaches puberty and what experiences the pupils have of their own teaching regarding gender and sexuality diversity.

The formulation of my thesis statement is: how does the school work with gender and sexuality diversity? This statement is discussed through curriculum theory, theory of gender and sexuality, and research on children's age-normal sexuality.

The study shows that a holistic sex education that includes a diverse understanding of gender and sexuality creates tolerance among the pupils. From my interviews, it is obvious that pupils feel the need and a desire to learn about both gender, sexuality, and puberty. And this at an earlier age than what the curriculum dictates. Early and frequent teaching increases the security and openness of the pupils, at the same time as it becomes less uncomfortable to talk about gender and sexuality. It is the school and the teacher's job to create a teaching that includes everyone. Here, the competence of the school and teachers will have an impact on their work.

If we increase the knowledge and tolerance of the school, teachers and pupils, children and other people will have the opportunity to understand themselves and to be themselves, without feeling different.

Forord

Først og fremst vil jeg takke informantene mine og skolen som har gitt meg mulighet til å innhente datamaterialet. Det har vært en lærerik reise å få sett hvordan skolens arbeid gjenspeiler seg i det elevene forteller. Jeg har fått møte mange flotte mennesker og ikke minst elever. Takk for flere gode samtaler.

Takk til basegruppen jeg har vært en del av i dette masterprosjektet. Spesielt takk for et innholdsrikt analyseverksted.

Jeg må også takke medstudenter som har gjort denne tiden bedre. Disse menneskene har vært en god støtte å ha både for det sosiale og det faglige. Hverdagen hadde ikke vært det samme uten.

Videre vil jeg takke min veileder Stine Helena Bang Svendsen. Takk for god støtte. Måten du har veiledet og motvært meg, gitt meg raske tilbakemeldinger og ikke minst grundig veiledning. Ditt engasjement for forskningsfeltet er utrolig inspirerende og har vært veldig motiverende å tatt del i. Du har vist forståelse for at alle jobber ulikt og har vært tilpasningsdyktig når det kommer til meg og min oppgave. Jeg setter stor pris på deg og hvordan vi har jobbet sammen med oppgaven.

Innhold

1	Innledning	1
1.1	Problemstilling og forskningsspørsmål.....	2
1.2	Avhandlingens struktur	2
2	Teori	3
2.1	Tidligere forskning.....	3
2.1.1	Det psykososiale miljøet	3
2.1.2	Lhbtqi-relatert mobbing og hatefulle ytringer.....	4
2.2	Opplæringsloven og det psykososiale miljøet	5
2.3	Skolens ansvar	5
2.4	Kjønn og seksualitet i læreplanen	7
2.5	Læreplanen	8
2.6	Skolen og lærerens rolle	9
2.7	Hva er kjønn?.....	10
2.8	Seksualitet.....	12
2.9	Barns aldersnormale seksualitet.....	12
2.10	Sammenfatning av teori.....	13
3	Metode.....	15
3.1	Metodologisk tilnærming	15
3.1.1	Kasusstudie i relasjon med forskning og teori i feltet	15
3.2	Oppgavens kunnskapssyn	15
3.3	Innhenting av datamateriale.....	16
3.4	Intervjuprosessen	17
3.4.1	Gjennomføring av intervju	17
3.4.2	Transkribering	18
3.5	Tematisk analyse	18
3.6	Etiske vurderinger	18
3.7	Validitet og reliabilitet.....	19
4	Analyse og drøfting	21
4.1	Skolens politikk	21
4.2	Kjønnsnormer.....	23
4.2.1	Språk og kunnskap:	24
4.2.2	Åpenhet og takknemlighet	30
4.3	Helhetlig seksualundervisning	31
4.3.1	Elevenes ønske om undervisning.....	32
4.3.2	Åpne, ærlige og trygge lærere	32

4.3.3	Undervisning	33
4.3.4	Mangfold og inkludering.....	35
4.4	Heteronormativ seksualundervisning.....	36
4.4.1	Kjønnsinndeling	37
4.4.2	Seksuelle følelser	37
4.4.3	Kjønnsorgan og sex	38
4.4.4	Elevenes opplevelse av undervisningen.....	38
4.5	Avsluttende drøfting	40
5	Avslutning og videre forskning.....	43
	Referanser	44
	Vedlegg 1.....	47
	Vedlegg 2.....	48
	Vedlegg 3.....	51

1 Innledning

Det overordnede temaet for denne masteravhandling er skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold. Jeg skal undersøke nærmere hvordan skolen arbeider med elevenes psykososiale miljø, hvordan skolen fremmer mangfoldig forståelse av kjønn og seksualitet og hvilke erfaringer elever har med undervisning om kjønn, seksualitet og pubertet. Drøftingen tar utgangspunkt i data som er hentet fra styringsdokument, observasjon av undervisning og intervju med elever på mellomtrinnet. Resultatene vil bli vurdert opp mot teori og forskning på feltet.

Skolen er en av de viktigste samfunnsinstitusjoner i landet. Den er i stor grad med på å påvirke utviklingen i samfunnet, samtidig som skolen selv påvirkes av endringer som skjer i samfunnet (Kulturdepartementet, 2004, s. 23). Skolen og klasserommet er en arena der mangfoldet i samfunnet kommer til uttrykk og målet med en inkluderende skole er å skape økt toleranse for mangfoldet i elevgruppen. Dette innebærer flere muligheter, men også noen utfordringer.

Opplæring i skolen skal være med å utvikle elevenes kunnskap, ferdigheter og holdninger for å kunne mestre egne liv og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. De skal utvikle skaperglede, engasjement og utforskertrang (Opplæringsloven, 1998, § 1-1).

Selv med dette som formål med opplæring i skolen viser det seg likevel at elever som bryter med det heteronormative har dårligere forutsetning for et trygt og godt læringsmiljø i skolen (Andersen mfl., 2020). Elevene kommer inn i skolen med et håp om å bli akseptert. Akseptert for den de er, hvordan de går kledd og hvem de forelsker seg i. Det er skolens oppgave å vise denne aksepten for å være seg selv ved å være den trygge, gode og varme havnen til eleven. Ikke alle elever har slike møter med skolen og opplever daglig å bli krenket, trakassert og diskriminert for den de er eller for den seksuelle legningen de har. De opplever daglig å få verbale og fysiske krenkelser om seg selv. Dette er ikke en skole jeg ønsker å jobbe i og være en del av. Skolen må ta ansvar for å fremme en kultur hvor lærere skal lære elevene om kjønns- og seksualitetsmangfold. «Helhetlig seksualundervisning på små- og mellomtrinnet er et godt og nødvendig verktøy for å ivareta læreplanen og opplæringsloven i praksis» (Eriksen & Svendsen, 2021, s. 209). Det er voksnes ansvar å hjelpe barna å forstå at kjønn og seksualitet er mangfoldig når de møter barn som gjør andre valg enn det som er forventet av samfunnet. Ved å gjøre dette trenger ingen å føle seg alene om å være annerledes (Eriksen & Svendsen, 2021, s. 218).

Min oppfatning før jeg startet dette prosjektet var at elever lærer for lite om kjønn og seksualitet i skolen, og at deler av denne undervisningen kommer for sent. I tillegg tenkte jeg at læreres kunnskap i temaet varierte, noe som påvirker elevenes læring. En gjennomgang av dagens forskningsfelt viser at det er relativt lite forskning på seksualundervisning i Norge. Av denne studien kan man se at skolen jeg har besøkt jobber godt med kjønns- og seksualitetsmangfold. Jeg har fått innsikt i hvor stor betydning dette arbeidet kan ha for skolemiljøet og for barn og unges identitetsutvikling.

1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål

Min problemstilling er følgende: *Hvordan arbeider skolen med kjønns- og seksualitetsmangfold?*

For å besvare denne problemstillingen vil jeg ta i bruk tre ulike perspektiver. Jeg skal se på hvordan skolen jobber med elevenes psykososiale miljø i form av handlingsplanene deres mot mobbing og hvilke trivselsregler de har. Jeg skal se på hvordan helsesykepleier underviser elevene i pubertet, og om hvordan kjønns- og seksualitetsmangfold inkluderes i deres undervisning. Det største bidraget til denne studien er intervju med elever på mellomtrinnet. Jeg vil først analysere styringsdokument, undervisning og elevutsagn, for å senere drøfte hvordan vi kan forstå skolens arbeider med kjønns- og seksualitetsmangfold.

1.2 Avhandlingens struktur

Avhandlingen er delt inn i fem kapitler. Kapittel 1 belyser tidligere forskning på feltet og relevant teori. Kapittel 2 beskriver valg av metode og på hvilke måter jeg har hentet inn datamaterialet mitt på. Kapittel 3 presenterer funn og analyse, samt drøfting i lys av teori. Kapittel 5 kommenterer hvordan denne studien kan bidra i feltet, samt videre forskning.

2 Teori

2.1 Tidligere forskning

I denne delen av oppgaven har jeg valgt å se på forskningsfelt som omhandler det psykososiale miljøet til elever, hvordan lhbt-personer (lesbisk, homofil, bifil, transseksuell, interkjønn, skeiv) opplever mobbing og trakassering og hvordan et homofobisk språk vises i skolen. Bakgrunnen for at jeg har valgt å fokusere på disse forskningsfeltene skyldes at de viser hvordan elever opplever skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold.

2.1.1 Det psykososiale miljøet

På oppdrag for Utdanningsdirektoratet har NOVA og Arbeidsforskningsinstituttet gjennomført en studie av elevenes psykososiale miljø i grunnskolen.

I denne studien kommer det tydelig frem at skolene som er med i studien jobber med det psykososiale miljøet til elevene. Studien viser at skolene har en relativt stabil mobbedefinisjon for elevene. Samtidig så varierer bruken av definisjonen i praksis ut fra posisjon og situasjon. Det kommer frem at voksne snakker om mobbing og kontroll i sammenheng med hverandre. Altså kontroll på begrepet mobbing slik at det ikke «sklir ut» og kontroll på elevenes naturlige impulser slik at mobbing ikke skal skje (Eriksen & Lyng, 2015, s.8). Selv med ambisjoner om at personalet på skolene skal håndtere og fjerne all mobbing, viser det seg at det er viss avstand mellom praksis og ambisjoner. Det kommer frem at læreres forståelse av mobbing og krenkelser påvirker hvorvidt ansatte i skolen klarer å «ta alt». De viser her til krenkelser som kan gå under lærernes radar eller hendelser som skjer som defineres utenfor det skolene oppfatter som sitt ansvar (Eriksen & Lyng, 2015, s.9).

Studien viser til hvordan lærere kan jobbe med det psykososiale miljøet til elevene på en god måte. Her er det flere ting som blir satt i fokus, blant annet atferdsregulering, relasjonsarbeid og miljøbygging. Atferdsregulering handler om tydelig klasseledelse som fremmer positive læringssituasjoner hvor lærer utviser det Eriksen & Lyng (2015, s.10) kaller for «omsorgsfull kontroll». Dette blir definert som en person som utøver både omsorg og kontroll. Her trekkes viktigheten av styrking i friminutt frem. Relasjonsarbeid mellom elev og lærer består av noen kjerneprinsipper. Disse er at lærere har et positivt elevsyn, at de fremmer positiv elevatferd, at pedagogene prioriterer relasjonsarbeid, samtidig som skoleledelsen støtter og følger opp relasjonsarbeidet til lærerne (s.11). Det siste prinsippet handler om miljøbygging og handler om relasjoner mellom elever. Lærer og skole skal arbeide og fremme tilhørighet, inkludering, fellesskap og samhold mellom elevene (s.12). Her må lærere være bevisste på hvordan arbeidet blir gjort slik at samhold og inkludering ikke blir arenaer der elevene skiller mellom «vi» og «de andre».

Buadir sin forskningsoversikt viser til hvordan seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika har en betydelig høy sammenheng med mobbing, trakassering og krenkelser i skolen (Buadir, 2022). De henviser til flere studier som undersøker barn og unges opplevelse i skolen.

Forskningen til Anderssen m.fl. forteller hvordan transpersoner opplever valget mellom å skjule sin kjønnsidentitet, eller bli mobbet, trakassert og utsatt for vold, under sin skolehverdag (Andersen m.fl., 2021). Flere transpersoner forteller at pubertetstiden opplevdes som svært vanskelig på grunn av forventninger til å være enten kvinne eller

mann, og fordi vanskelige spørsmål rundt egen identitet ble et stort fokus. Røthing og Svendsen (2009) forklarer at den høye eksistensen av mobbing kan tyde på at normen i skolen er heteroseksualitet. De sier at skjellsord som «homo» kan handle mer om kjønnsuttrykk enn homoseksualitet, knyttet til at en gutt kan oppleves som «femi». Selv med denne forståelsen vil fortsatt bruk av kallenavn knyttet til kjønn og seksualitet opprettholde en fremstilling av at det å være ikke-heterofil og annerledes er negativt. Dette kan begrunnes i at «homo» ikke hadde hatt noen brodd i mobbesammenheng hvis diskriminering på grunn av kjønn, seksualitet og kjønnsidentitet ikke hadde eksistert i samfunnet.

2.1.2 Lhbtiq-relatert mobbing og hatefulle ytringer

Roland og Auestad gjennomførte i 2009 en undersøkelse i 10.klasse som viste at lesbiske, homofile og bifile blir mobbet mer enn heterofile. Undersøkelsen viser at 48 % av homofile gutter blir mobbet 2 til 3 ganger i måneden eller oftere. For bifile er det 24 % og 7 % for de heterofile. Blant jentene viste samme undersøkelsen at dette gjelder 35 % av lesbiske jenter, 12 % av bifile og 6 % av heterofile. Mobbingen som vises i denne undersøkelsen, omfatter både mobbing ansikt til ansikt og via internett eller mobiltelefon.

Barn og unge som bryter med det heteronormative erfarer trakassering og diskriminering i stor grad, noe som påvirker både det sosiale og faglige i skolen. Som vi kan se i studien til Slåtten m.fl. er holdningene mot lhbtiq-personer generelt gode i Norge, men at et homofobisk språk fortsatt er utbredt og vanlig i skolen. Lhbtiq-barn har større risiko for å bli mobbet, krenket og utsatt for vold, sammenlignet med heterofile i Norge. I studien til Poteat, Slåtten & Breivik (2018, s.37) blir det forklart at ulikhetene blant læreres praksis og hvorvidt de velger å slå ned på mobbing og krenkelser knyttet til kjønnsidentitet eller seksuell legning har noe å si. De undersøker om lærere snakker med klassen sin om homofobiske ytringer og hvordan skillet mellom menn og kvinner kan sees i sammenheng med dette arbeidet. Det kommer frem i studien at det har en stor effekt dersom lærere underviser elever i kjønns- og seksualitetsmangfold og ytrer en holdning om at mangfold skal sees på som en ressurs. Det blir forklart at det har stor effekt dersom lærere slår ned på hatefulle ytringer i elevgruppen. Som vi kan se i studien er det flertall av damer i skolen som slår ned på trakassering av andre, sammenlignet med menn (Poteat, Slåtten & Breivik, 2018, s.35). Hypotesen til forskerne er at dette skyldes en redsel for å bli oppfattet som homofil. Om lærere ser på hatefulle ytringer mot lhbtiq-elever som problematisk vil de melde fra om slike krenkelser

I dette kapitlet har jeg sett på tidligere forskning på temaet kjønn og seksualitet i skolen. Bufdir viser til at det er relativt lite tall og statistikk på lhbtiq-relatert mobbing i skolen. Det er stor mangel i kunnskap om diskrimineringserfaringer blant lhbtiq-barn, i tillegg til at det er en stor mangel på datainnhenting på feltet rundt kjønns- og seksualitetsmangfold. Det kommer tydelig frem at homo-relatert mobbing fortsatt eksisterer i høy grad i skolen. Å bli utsatt for psykiske og fysiske krenkelser har store konsekvenser for selvfølelse og selvbilde. Disse konsekvensene kan vedvare i mange år etter at mobbingen har skjedd. I den oversikten jeg har over tidligere forskning, kommer det ikke frem hvordan skolen arbeider forebyggende med kjønns- og seksualitetsmangfold. Med bakgrunn i dette trenger vi å undersøke mer om skolens arbeid og hvordan elever opplever og erfarer arbeidet. Det er her min studie kan bidra.

Jeg skal nå presentere relevant teori og politiske føringer for skolens arbeid. Jeg har valgt å starte med hva opplæringsloven sier og hvordan vi kan forholde oss til den når

det kommer til det psykososiale miljøet til elevene. Deretter vil jeg se på hvordan læreplanen er lagt opp og hvordan lærere er nødt til å forholde seg til denne. Her vil jeg også se litt på friheten lærere har til å velge hva de underviser om, og på hvilke måter. Senere i oppgaven kommer noen definisjoner på kjønn og seksualitet, før jeg til slutt ser på barns aldersnormale seksualitet.

2.2 Opplæringsloven og det psykososiale miljøet

Skolen endrer seg i takt med samfunnet vårt. Dette forteller oss at skole ikke er det samme i dag, som for 10 år siden. Alle som jobber i skolen har lover og regler de må følge. Og da spesielt Opplæringsloven og læreplanen. Fra 1. August 2020 kom det en ny læreplan. Den nye læreplanen «Fagfornyelsen» har som formål å løfte skolen og lære bort det som er relevant og fremtidsrettet (Kunnskapsdepartementet, 2020e, s. 3). Fagfornyelsen er satt sammen av en formålsparagraf, en overordnet del og kompetansemål i de ulike fagene. Læreplanen inneholder tverrfaglige temaer. Disse tre er folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap, og bærekraftig utvikling. Jeg skal nå se nærmere på hvordan kjønns- og seksualitetsmangfold blir presentert i læreplanen. Jeg vil først ta for meg hvordan skolen har ansvar for opplæringen til elevene, og så se på overordnet del og til slutt se på de ulike fagene og alderstrinnene.

2.3 Skolens ansvar

Opplæringsloven (heretter Oppl) består av ni kapitler som beskriver hvordan opplæringen til barn og unge skal være i skolen. I formålsparagrafen til opplæringsloven kommer det frem at skolen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet, åpne dører mot verden og fremtiden og gi elevene historisk og kulturell innsikt og forankring. Loven sier at opplæringen skal fremme demokrati, likestilling og vitenskapelig tenkemåte og at skolen som helhet skal fremme danning og lærelyst, og at all slags diskriminering skal motarbeides (Opplæringsloven, 1998, §1-1).

Under opplæringens verdigrunnlag står det skrevet at skolen skal sørge for at menneskeverdet blir ivaretatt i skolen (Kunnskapsdepartementet, 2020e, s.3). Her tenker jeg de mener at alle mennesker er like mye verdt, uavhengig av hva som ellers skiller oss. Skolen vil ha verdi av at lærer anerkjenner menneskeverdet til elevene. Det er skolens ansvar å formidle kunnskap og fremme holdninger som sikrer oss at likeverd og likestilling fremmes. Videre fremmes identitet og kulturelt mangfold som et av opplæringens verdigrunnlag (Kunnskapsdepartementet 2020e, s.5). Her står det at et godt samfunn skal bestå av et inkluderende og mangfoldig fellesskap. Hvordan man ordlegger seg og bruker språk blir løftet frem som en del av opplæringen.

Videre blir demokrati og medvirkning beskrevet. Formålet her er å gi elevene læring i hvordan demokrati kan praktiseres. Det å delta i et samfunn betyr man skal vise respekt, toleranse og respektere alles tros- og ytringsfrihet og frie valg. Skolen skal være med på å fremme gode demokratiske verdier og holdninger slik at fordommer og diskriminering unngås. Alle elever skal også lære seg at mennesker er forskjellige (Kunnskapsdepartementet, 2020e, s.8).

Videre i Læreplanen (Kunnskapsdepartementet, 2020e, s.9) kommer prinsippene for læring, utvikling og danning. Skolen har som mål både det å danne elever, men også utdanne elever. Opplæringen skal være med på å gi elevene et godt grunnlag for å forstå seg selv, andre og hvordan verden fungerer og er, slik at de kan gjøre gode valg i livet. Som nevnt tidligere har det kommet flere tverrfaglige tema inn i læreplanen. Disse

temaene tar utgangspunkt i aktuelle samfunnsutfordringer. Et av de tverrfaglige temaene som har blitt en del av læreplanen, er Folkehelse og livsmestring. Dette skal være med å fremme god psykisk og fysisk helse, slik at elever kan ta gode ansvarlige livsvalg. I denne delen av læreplanen er kjønn og seksualitet nevnt for første gang. Her står det at «Aktuelle områder innenfor teamet fysisk og psykisk helse, levevaner, seksualitet og kjønn, rusmidler, mediebruk, og forbruk og personlig økonomi» (Kunnskapsdepartementet, 2020e, s. 13). Elever skal kunne sette grenser og respektere andres, og de skal kunne håndtere følelser, tanker og relasjoner.

Under «Prinsipper for skolens praksis» vises det til at skolen og lærere har et ansvar for å skape et inkluderende læringsmiljø. Dette læringsmiljøet skal fremme trygt læringsrom som skaper faglig og sosial læring. De ansatte på skolen har ansvar for å forebygge mobbing og krenkelser. I håpet om et inkluderende læringsmiljø må mangfold sees på som en ressurs. Skolen og ansatte skal møte elever med respekt og anerkjennelse, slik at elever opplever tilhørighet i det trygge og inkluderende fellesskapet.

I Oppl §9A står det at alle elever har rett til et godt og trygt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring (Opplæringsloven, 1998, §9-A). Skolen skal jobbe forebyggende slik at elever ikke opplever mobbing, vold, diskriminering og trakassering. Denne paragrafen viser at lærere og andre pedagoger har et stort ansvar når det kommer til hvordan elevene opplever hverdagen. Det er opp til lærer å jobbe forebyggende og lære elevene hvordan man kan få god helse, god trivsel og god læring.

Skolen som samfunnsinstitusjon har en forpliktelse til å skape og praktisere prinsippene og verdiene for opplæringen (Kunnskapsdepartementet, 2020e, s.9). Både skoleeier, ledere og lærere har et felles ansvar for å skape og legge til rette for god utvikling i skolen. En lærer skal være en rollemodell for elevene sine. Læreren skal skape et trygt og inkluderende fellesskap gjennom hele deres opplæring. Det vil si at det er ganske avgjørende for et læringsmiljø og et fellesskap at lærer gjør en god jobb. Lærere skal vise omsorg for hver enkelt elev og veilede barn og unge til å ta gode valg for seg selv og andre. I tillegg til dette har lærere et ekstra ansvar når det kommer til å følge med hver enkelt elev og hvordan den har det på skolen.

Dette ansvaret er nedfelt i Oppl (1998) §9-A-4. I denne paragrafen er læreres aktivitetsplikt beskrevet. Denne plikten skal være med på å sikre elevene et trygt og godt psykososialt miljø. Her har alle som jobber på skolen en plikt til å gripe inn om elever opplever krenking som for eksempel mobbing, vold, diskriminering og trakassering. Det betyr at alle som jobber i skolen er nødt til å varsle rektor om de har en mistanke om at elever blir utsatt for dette. Da vil skolen være nødt til å undersøke saken nærmere, og eventuelt varsle skoleeier om saken er alvorlig. I slike saker er elevstemmen satt høyt og skolen skal sikre at det beste for eleven står i fokus.

Noe som inngår i Oppl §9 A-5 (1998) er hvordan skolen skal sikre at elever ikke opplever krenkelser gjort av ansatte. Hvis en ansatt har kjennskap til at en annen ansatt på skolen utsetter en elev for dette, skal rektor varsles snarest. Her må rektor varsle skoleeier og undersøkning og tiltak skal settes i kraft. Hvis ansatte ved skolen bryter noen av sine plikter som er nedfelt i Opplæringsloven §9-A, vil denne personen få et straffeansvar. Her kan personen straffes med bøter og fengsel i opp til tre måneder.

I arbeidet med kjønns- og seksualitetsmangfold skal opplæringa etter §1-1 (1998) gi elevene kunnskap om kulturelt mangfold og fremme demokrati og likestilling. Skolen er juridisk ansvarlig for å fremme mangfold og likestilling blant annet for kjønn og

seksualiteter. Det vil si at skolen er lovpålagt å gi elever like muligheter, også de elevene som er kjønnskreative og har ulik seksualitet. I arbeidet med å skape et inkluderende læringsmiljø, har skolen en plikt til at mangfold sees på som en ressurs og dette skal være synlig i skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold.

2.4 Kjønn og seksualitet i læreplanen

For å finne ut av hvordan kjønn og seksualitet er formidlet i læreplanen er vi nødt til å se på kompetansemålene. I kompetansemålene i norsk (Kunnskapsdepartementet, 2020c, s.5) skal elevene etter 2. Trinn kunne samtale om og beskrive hvordan ord kan påvirke andre. Dette kompetansemålet er også nevnt etter endt 4.trinn, bare med noen endringer i språket (s.6). Her skal elevene kunne reflektere over hvordan språkbruk påvirker andre, og hvordan vi tilpasser og endrer språket i ulike situasjoner. Når vi snakker om språkbruk i skolen har lærer en stor rolle når det kommer til hva lærer som del av skolen aksepterer av språk. Det vil altså være avgjørende om lærer reflekterer og forklarer elevene hvordan vi prater om oss selv og andre. I skolen skal elevene lære mye om ulike sosiale grupper, som de kanskje ikke er så kjent med fra før. Hvis elevene får presentert disse gruppene som «de andre», vil det automatisk oppstå et skille mellom elevene som «vi» og de andre, som «noe annet enn oss». Denne prosessen kalles andregjøring og handler om at noen mennesker forstås som annerledes fra en hovedgruppe. Altså vil en gruppe mennesker bli sett på som «de andre» og disse menneskene kan bli marginalisert, krenket og sett ned på i samfunnet (Røthing & Svendsen, 2009, s. 59). Hvis skole og lærere ikke bruker et språk som inkluderer mangfoldet, vil elever kunne bli marginalisert på grunn av kjønn, funksjonsevne, etnisitet og seksuelle legning.

I samfunnsfag finner vi flere kompetansemål som omhandler kjønn og seksualitet. Etter endt 2.trinn skal elevene beskrive og gi eksempler på mangfold i Norge med vekt på ulike familieformer og folkegrupper, inkludert det samiske urfolket (Kunnskapsdepartementet, 2020d, s. 6). Elevene skal kunne presentere og gi eksempler på hvilke rettigheter barn har i Norge og hva man kan gjøre om disse rettighetene blir brutt. Barns rettigheter handler om at de skal få være seg selv uten å oppleve frykt, så jeg tenker jeg at kjønn og seksualitet burde bli sett i sammenheng med dette i undervisning. Etter endt 4.trinn skal elevene presentere menneskerettighetene og de rettighetene barn har. De skal kunne samtale om identitet, mangfold og fellesskap og reflektere over hvordan det kan oppleves å ikke være en del av fellesskapet (s.7). I dette kompetansemålet legger jeg merke til ordet identitet. Lærer bør undervise elever i hvordan barn og unge identifiserer seg i det mangfoldige samfunnet. Temaene kjønn og seksualitet er egnet til å belyse spørsmål om barn og unges identitet. Etter endt 7.trinn skal elevene utforske ulike sider ved mangfoldet i Norge og reflektere over mennesker sine behov for å være seg selv. De skal drøfte hva likeverd og likestilling har å si for et demokrati, og utvikle forslag til hvordan en kan motarbeide fordommer, rasisme og diskriminering. Alle disse kompetansemålene tenker jeg er essensiell, når vi ser på skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold. Selv om begrepene kjønn og seksualitet ikke blir presentert i noen av målene, ser jeg muligheter for å lære elevene om akkurat dette. Her igjen vil det være opp til skole og lærer å se sammenhengen mellom for eksempel identitet og likestilling, og kjønn og seksualitet.

I naturfag skal elevene etter endt 4.trinn kunne samtale om hva fysisk og psykisk helse er, og drøfte hvordan livsstil og trivsel påvirker helse. Dette kompetansemålet velger jeg å løfte frem fordi jeg ser både fysisk og psykisk helse i sammenheng med kjønn og

seksualitet. Elevene skal etter endt 4.trinn kunne samtale om likheter og ulikheter mellom kjønnene, om kjønnsidentitet og om menneskets reproduksjon. Videre skal elevene etter endt 7.trinn gjøre rede for psykiske og fysiske forandringer i puberteten og samtale om hvordan dette kan påvirke følelser, handlinger og seksualitet (Kunnskapsdepartementet, 2020b, s.7). Her kommer det frem at undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold skal skje fra elevene går i 5-7. Trinn. Dette betyr at skolen skal lære elever om ulikheter og likheter i kjønn og seksualitet.

I KRLE (Kunnskapsdepartementet, 2020a, s.6) skal elevene etter endt 4.trinn beskrive og samtale om ulike måter å leve sammen på i familie og samfunn. Dette kompetansemålet ligner noe på det vi så i samfunnsfag. Elevene skal samtale om hva menneskeverd, respekt og toleranse betyr og hva det innebærer for hvordan vi lever sammen. Ordet toleranse handler om hva vi tolererer og derfor hva vi aksepterer. Her vil lærer være med på å avgjøre hvordan elevenes toleranse for kjønns- og seksualitetsmangfold er. Er det slik at skolen arbeider systematisk mot å lære elevene om respekt og toleranse, kan det tenkes at dette påvirker elevenes syn på kjønns- og seksualitetsmangfold. Det blir altså opp til skolen og lærere hvordan de velger å inkludere kjønns- og seksualitetsmangfold.

Som vist her er det ikke veldig mye søkelys på kjønn og seksualitet i læreplanen. Fra elevene går i 1.trinn til de går i 5.trinn er det skolen og læreren som vil være med på å avgjøre om elevene lærer om kjønns- og seksualitetsmangfold. Hvordan for eksempel skolen og lærere ser på mangfold, identitet og fellesskap, psykisk og fysisk helse og likestilling, vil påvirke hvorvidt elevene får lært om mangfoldet i kjønn og seksualitet. Det er ikke før elevene entrer 5.trinn læreplanen sier at elevene skal lære om kjønnsidentitet, ulikheter mellom kjønn og seksualitet. Læreplanen gir ansvaret over på skoler og lærere om når de ønsker å undervise og fremme kjønns- og seksualitetsmangfold.

Det er flere faktorer som er med på å avgjøre om elever opplever et godt læringsmiljø og fellesskap i skolen. I skolen møter elever skoleledelse, lærere, andre elever og ikke minst en læreplan som bestemmer mye av hvordan skoledagen til elevene ser ut. Jeg skal nå se nærmere på hvordan læreplanen blir sett på i et teoretisk perspektiv.

2.5 Læreplanen

Læreplanen er en forskrift til Oppl og en «oppskriften» til lærere om hva elever skal lære på skolen. Ivor. F. Goodson er en britisk læreplanforsker som skiller mellom tre termer når det kommer til å forklare bredden i læreplanforståelsen. Disse tre termene er preaktive, interaktive og postaktive (Gjendem, 2008, s. 16).

Den preaktive tilsvarer vår skrevne læreplan. Altså den læreplanen vi finner i Kunnskapsløftet. Denne læreplanen forteller hva elevene skal kunne etter endt årstrinn og hva lærere skal vektlegge når de planlegger undervisning. Den interaktive tilsvarer undervisningsvirkeligheten. Det vil si læreplanen som er i interaksjon med elever og lærere. Altså hva det velges å undervises om og hvor mye tid lærerne velger å sette av til de forskjellige kompetansemålene. Når elever skal lære om kjønn og seksualitet kan en lærer velge å undervise i dette, mens en annen kan velge å kun bruke en time. Her vil det spille en stor rolle for elevene om lærer har nok kunnskap om temaet det undervises om. Hvordan blir temaet presentert og hva velger lærer å lære bort. Vi snakker altså om hvilken læring som skjer i praksis. Til slutt snakker vi om den postaktive. Her handler det om hvilken kunnskap elevene faktisk sitter igjen med. Har elevene faktisk lært det lærer har prøvd å formidle? Og hvordan har lærer valgt å formidle læringen? Dette påvirker

hvordan elevene ser på tema lærer underviser i. Kroppsspråk, meninger og hvordan man ordlegger seg er noe som læres bort.

Siden det er mennesker som skal tolke dette styringsdokumentet, vil læreplanen tolkes på ulik måte. Det vil si at den oppfattede læreplanen aldri er helt lik, siden det er ulike personligheter og erfaringer som skal tolke den. Her vil lærerens og skolens tolkninger av læreplanen påvirke hvordan læreplanen iverksettes (Gundem, 2008, s.26). En lærer kan tolke og bestemme at læreplanen skal iverksettes og følges på en måte, samtidig som en annen lærer velger en annen måte. Undervisningen og aktivitetene vil påvirkes av personlig og kulturell bakgrunn, og da vil læreplanen kunne erfares på vidt forskjellige måter.

Læreplanen og dens innhold læres i interaksjon med elever og lærere. I denne interaksjonen er en nødt til å være bevisst på den skjulte læreplanen. Denne læreplanen blir formidlet til elevene gjennom undervisningsvirkeligheten. Og det er her lærerrollen får en stor rolle. Hva vurderes og anerkjennes av lærer uten at en tenker over at det læres bort? Og hva er det som blir forventet i klasserommet, uten at elevene nødvendigvis skal lære seg å stå til disse forventningene? Den skjulte læreplanen vises i det elevene tilegner seg noe uten at det er planlagt eller initiert fra lærer. Lærere kan velge å undervise i temaer som ikke kommer fra den formelle læreplanen, men som de likevel mener er viktig.

Skolens kultur og fortolkning av læreplanen vil påvirke elevenes læring. Skolens kultur inneholder et felles verdigrunnlag og en felles agenda for hvordan skolen skal drives og oppleves for elevene. Deres syn på hva kunnskap, danning og læring er, vil derfor påvirke hva elevene sitter igjen med etter endt skolegang. Samtidig vil skolens verdier og holdninger påvirke hvordan elevenes læringsmiljø vil være. Læreplanen har flere funksjoner: en politisk funksjon, en programmatisk funksjon og en praktisk funksjon (Gundem, 2008, s.59). Den politiske funksjonen handler om å legitimere skolens innhold. Den programmatiske funksjonen handler om å produsere et passende innhold og den praktiske funksjonen handler om å legge rammer for undervisning og læring i klasserommet. Dette betyr at alle avgjørelsene og beslutningene som gjelder læreplanen, foregår på alle disse tre nivåene. I dette forskningsprosjektet ser jeg på hvordan skolen arbeidet med kjønns- og seksualitetsmangfold. Her vil derfor skolens syn på kunnskap ha en påvirkningskraft på dette arbeidet. Ser ikke skolen viktigheten av å arbeide med kjønns- og seksualitetsmangfold, vil heller ikke elever få kunnskap om dette.

2.6 Skolen og lærerens rolle

Vi mennesker utvikler oss og blir den vi er gjennom samspill med andre mennesker. Skolen og lærer er med på å skape rammer og muligheter for barn og unges utvikling. Det møtet elever har med sin skole er med på å danne elevens opplevelse av seg selv og hvilke muligheter eller begrensninger man ser i livet (Hjerrild, 2016, s. 12). Dette vil si at skolepersonellens personlighet og deres interesser er med på å påvirke hvordan elevene blir. Roser man en type adferd, begrenser man en annen. Dette er med på å vise elevene hva skolen anerkjenner. Både når det gjelder adferd, men også andre ting. Er det en skole som anerkjenner mangfold i skolen, vil dette være med på å skape inkludering som igjen kan bidra til et fellesskap som fremmer helse, trivsel og læring. Er det derimot en skole som ikke anerkjenner dette, kan det være store muligheter for at ulike former for krenkelser og sosiale konflikter fremmes (Goth & Økland, 2020, s.70). Dette vil jeg si også gjelder når det kommer til undervisningsdelen i lærerrollen.

Læreplanen bestemmer hva elevene skal lære, men ikke hvordan. Dette kalles metodefrihet. Det vil si at læreplanen ikke nevner noe om hvordan lærere skal holde undervisningen, nettopp fordi det er lærerens rett til å velge hvordan en gjør det. Denne friheten handler om lærerens mulighet til å velge ulike undervisningsmetoder basert på hva som passer best for elevene (Utdanningsdirektoratet, 2020). Hvis vi ser dette i et bredt perspektiv, kan dette bety at elever kan møte på uendelig mange forskjellige lærere, undervisningsmetoder og aktiviteter. Det vil si at elever kan møte på flere ulike holdninger. De holdningene læreren har, kan påvirke hvilke holdninger elevene får. Det kan være flere ting som læres bort, uten å tenke over at det læres bort.

Som nevnt tidligere er skolen en viktig samfunnsinstitusjon som endrer seg i takt med samfunnet. Det vil da være opp til hver enkelt lærer og skole om de søker etter ny informasjon om ting som barn og unge kan påvirkes av. Hvis vi ser dette i sammenheng med metodefriheten til lærere, kan det være enkelte tema som noen lærere underviser mer om og som andre så vidt er inno. Et eksempel på dette er kjønn og seksualitet. Hvis vi tar utgangspunkt i kompetansemålene i Samfunnsfag etter endt 7.klasse skal elevene kunne reflektere over variasjoner i identiteter, seksuell orientering og kjønnsuttrykk, og egne og andre sine grenser knyttet til følelser, kropp, kjønn og seksualitet og hva man kan gjøre om grenser blir brutt (Kunnskapsdepartementet, 2020d, s.9). Det er altså et kompetansemål som går på hvordan elever skal lære om kjønn og seksualitet. Her kan det være lærere som velger å lese seg opp om kjønn, identitet og seksualitet og undervise ofte om dette, på mange ulike måter. Det kan være at man merker at læreren har en god holdning og at lærer forventer gode holdninger av elevene rundt kjønn og seksualitet. Det motsatte kan og skje. Er du en lærer som tenker at kjønn og seksualitet kun skal nevnes, og viser negative holdninger til tema, vil elevene dine påvirkes av det. Det er interessant å se hvordan både metodefriheten påvirker læringen og undervisningen til elevene, men og hvordan anerkjennelsen og holdningene lærere påvirker elevene i stor grad.

Selv med en læreplan som både skolen og lærere er nødt til å følge, vil det fortsatt variere i hvordan og hva som blir lært bort til elevene. På grunn av dette kan alle skoler sitt arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold variere ut ifra hvor viktig skolen tenker det er å sette søkelys på det. Skoleledelse og læreres kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold vil være avgjørende når det kommer til hvordan en mangfoldig undervisning blir holdt. Hvordan de som jobber i skolen ordlegger seg, utøver kroppsspråk og snakker om kjønn og seksualitet vil variere.

2.7 Hva er kjønn?

Som lærer i skolen møter man mange forskjellige elever som på hver sin måte skal få mulighet til å utvikle seg. Læreren har stor betydning for hvordan elever oppfatter seg selv, og læreres holdninger og atferd er med på å skape muligheter eller begrensninger for andres utfoldelse, atferd og utvikling (Hjerrild, 2016, s. 12). Poenget er at alle barn skal ha like muligheter uavhengig om barns atferd krasjer med stereotype forventninger. Menneskers sosiale identitet henger sammen med de gruppene vi omgås med, og de sosiale kategoriene som finnes og vi tilhører. Identitet og kjønn kan skapes, utvikles, forhandles og endres i det fellesskapet man inngår i. Samfunnet har ulike forventninger til oss, avhengig av hvilken kategori du tilhører. Slike kategorier kan være alder, kjønn, religion eller andre sosiale grupper (Hjerrild, 2016, s.13). I denne delen skal jeg se på hvordan kjønn blir beskrevet i et sosiologisk og sosialpsykologisk perspektiv. Disse

perspektivene bygger begge på sosial atferd og hvordan vi mennesker er i et fellesskap. Her vil da skolen være dette fellesskapet.

For å bedre forstå disse forventningene og normene vi snakker om når det kommer til kjønn og seksualitet, kan det være nyttig å spole tiden tilbake 200 år. I Norge på denne tiden ble mennesker møtt med kulturelle normer og verdier som sa hva som var forventet av ditt kjønn. Det var for eksempel en selvfølge at mannen skulle få kveldsmat først. Det var klare kjønnsnormer når det kom til jobb, skole og arbeidsoppgaver både hjemme og på skolen. Slike forventninger lærer vi oss å kode, slik at man leser situasjoner og forstår hva som er forventet av en. Det er for eksempel forskjell på hvordan vi prater med vennene våre og besteforeldrene våre. Dette er "regler" som kanskje ikke er lært, men erfart og dermed forventet at vi skal gjøre det (Hjerrild, 2016, s.15).

Slike forventninger møter vi også i skillet mellom kjønn i dag. Gjennom oppvekstårene møter vi forventninger til hvordan vi skal kle oss, hva vi skal leke med, og hvilke jobber en skal ha- ut ifra hvilket kjønn en har. "Guttete" og "jentene" er begrep som beskriver disse forventningene. En kan være lært til at gutter skal like blå, leke med traktor og ha "vanlig" mannsatferd. Hvis menn da senere i livet møter opp i stiletter og strutteskjørt, vil dette bryte med de forventningene og den forventede atferden av menn (Hjerrild, 2016, s.16). Det sosiologiske perspektivet ser på kjønn som noe som kan utvikle seg. Denne teoretiske forståelsen legger vekt på at det finnes mange måter å være gutt og jente på.

Når barn er rundt treårsalderen har de en relativt stabil oppfatning av sin kjønnsidentitet. Rundt åtteårsalderen eller tidligere vil barn med kjønnsinkongruens være bevisste på at de ikke identifiserer seg med det kjønn de fikk tildelt ved fødsel. Eriksen & Svendsen (2021, s.208) definerer kjønnsinkongruens som «barn med en vedvarende opplevelse av at det kjønn de ble tildelt ved fødselen, ikke samsvarer med hvem de er». Med et mangfoldig syn på kjønn kan vi se at det finnes ulike dimensjoner av kjønn. Her kan vi skille mellom hvordan vi snakker om kjønn med tanke på kropp, jus, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet (s. 211). Hvis vi tar for oss hvordan kjønn har noe med kropp å gjøre, snakker vi gjerne om hormoner, kromosomer og organer på kroppen. Snakker vi om kjønn og jus, handler dette om det kjønn du fikk tildelt ved fødsel. Hvordan vi uttrykker oss når det kommer til kjønn handler om hvordan vi prater om kjønn til omverden. Her spiller det en stor rolle hvordan andre ser på oss og eventuelt forventer noe av oss på grunn av vårt kjønn. Til slutt har vi kjønnsidentitet. Det handler om hvordan en person opplever sitt kjønn, uavhengig av hvilken kropp eller juridisk kjønn du har (Eriksen & Svendsen, 2021, s.211). Det er pedagoger i skolen som har et ansvar for å lære elevene om det mangfoldige kjønnsbegrepet. Dette vil være avgjørende for hvordan elevene føler og behandler andre.

Jobber skolen med en mangfoldig forståelse av kjønn og seksualitet, vil dette vises i hvordan elevene snakker om kjønn og seksualitet. Skolens mangfoldige arbeid handler om å anerkjenne alle unike individer som er en del av skolen. Ved at lærer som del av skolen forklarer kjønn i sammenheng med kropp, vil dette inkludere barn med kjønnsinkongruens. Inkluderer skolen alle legninger når man snakker om kjærlighet og forelskelse, vil alle elever føle seg truffet av undervisningen og det er større sjanse for at elevene kjenner seg igjen i denne læringen. Ved å arbeide mangfoldig vil alle elever behandles likeverdig og kjenne på trygghet. Dette perspektivet vil være målet med skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold og det vil vises i analysen og

drøftingen. Noe av det som vil bli presentert i analysen viser hvor stor effekt en slik mangfoldig undervisning har på elever. Både når det kommer til selvbilde, men og deres interaksjon med mennesker i samfunnet.

2.8 Seksualitet

Seksualitet og kjønn blir ofte nært forbundet med hverandre og fordi det har noen fellestrekk. Seksualitet kan forstås som et produkt av naturen. Dette fordi «seksualitet blant annet handler om kroppslige reaksjon som sug i magen, kribling i kroppen, svette og våthet, stive brystvorter, og sensitiv hud» (Røthing & Svendsen, 2010, s. 34). I likhet med kjønn kan seksualitet bli sett på som et kulturelt fenomen, altså at det utvikles over tid. Butler (1990) tenker at både kjønn og seksualitet er noe vi mennesker gjør, uttrykker, eller praktiserer, og ikke noe vi har eller er.

Akkurat som kjønn, har og synet på seksualitet endret seg med årene. Vi har gått fra at onani betydde å synde og at sex før ekteskap ikke var akseptabelt, til at det nå omtales som noe positivt og akseptabelt. Hvis vi ser tilbake i tid finnes det flere tradisjonelle perspektiv på barneseksualitet. I kristen kultur har barn tradisjonelt blitt sett på som uskyldige vesen som ikke skulle ha noe med seksualitet å gjøre. Albert Moll var en av de som på 1890-tallet fastslo at barns seksualitet var medfødt, og at deres seksualitet ikke var et tegn på avvik (Skundberg, 2020). På grunn av Molls syn på seksualitet, skiftet Sigmund Freud mening og han blir nå sett på som barneseksualitetens oppdager. Freud var en av de som så på barneseksualitet som en usunn tendens, men dette endret seg. Arbeidet hans videre handlet om å dele barns seksualitet inn i tre faser. Disse fasene var spedbarnsalder, fire-årsalderen og puberteten. En av de tingene Freud så på som seksuell adferd, var at barn sugde på tommelen eller gikk på do. Han mente at onani var en oppfølging av ytre forføringer fra andre barn eller voksne. I tillegg til dette mente han at barn som var nysgjerrig på andre barns kropp, betydde at barn så på andre barn som seksuelle objekt. Denne forestillingen om at barn er aseksuelle vesen som ikke skal lære om seksualitet og at voksne skal avgjøre om barns seksualitetsutvikling går riktig for seg, ser vi og i dag (Skundberg, 2020).

På starten av 30-tallet ble Freuds teori om barneseksualitet kritisert av psykologen Charlotte Bühler. Skundberg fremhever hennes mening om at barns seksualitet ikke skulle sees i sammenheng med voksen seksualitet. Bühler kritiserte hvordan Freud mente at alle analogier mellom barn og voksne skulle sees på som en seksuell opplevelse. Hun tenkte at barns seksualitet og seksuelle handlinger ikke betydde det samme som tilsvarende handlinger hos voksne (Skundberg, 2020). Barns seksualitet kan forklares som utforskende på kropp og sanser. Bühler mente altså at barns seksualitet var et medfødt og naturlig fenomen som ga barnet egenverdi. Denne seksualiteten er og viktig for barns utvikling.

2.9 Barns aldersnormale seksualitet

For at lærere skal vite hva de bør undervise om når det kommer til seksualitet, skal jeg nå se på hva Skundberg mener er aldersnormal seksualitet hos barn.

Sex og forplantning er noe av det voksne problematiserer at barn får lære noe om. Her undervurderes nok barn og deres kunnskap. Seksåringen som går i 1.trinn, har gjerne en viss kunnskap om hvordan voksen sex er. En undersøkelse Skundberg (2020) viser til, viser at 9 % av treåringer kjenner til seksuelle handlinger blant voksne, noe som steg til 21 % hos seksåringene hvor 8 % av disse kunne beskrive seksuelle handlinger i detalj.

Dette tyder på at barn vet mer enn hva kanskje voksne tenker om seksualitet. Barns seksualitet handler om å utforske kropp, følelser og sosiale roller. Læringen til barn skjer ved at de har mulighet til å spørre, høre, se, berøre og imitere, og dette gjelder og når det kommer til kropp, kroppsdeler og seksuelle handlinger. Disse seksuelle følelsene er med på å skape barns evne til å utvikle deres kjønnsidentitet, samtidig som barns evne til nærhet og intimitet blir utviklet. Hvis barn lærer om seksualitet i skolen, vil ikke dette nødvendigvis si at de går ut og har sex. Gjerne når voksne snakker om barn og seksualitet i samme setning, snakker man om hva som er "normalt" eller "vanlig". Her vil det da igjen spille en stor rolle for hvordan lærere og voksne ser på seksualitet hos barn. Hva tenkes å være aldersnormal kunnskap om seksualitet, og hva er ikke normalt?

Hegges (2016) har utviklet en trafikklysmodell som viser hva normal seksuell adferd hos barn vil si. Modellen skiller mellom seksuell adferd i grønn (ufarlig), gul (bekymringsfull) og rød (umiddelbar reaksjon). Hva som bestemmer hvilken farge adferden har, handler om lekens intensitet og om barna er jevnbyrdige i leken, om leken virker å være hemmelig og om leken har fysiske konsekvenser. Denne trafikklysmodellen kan brukes av skolen og lærere som et verktøy for å kartlegge elevenes seksuelle adferd.

Barns seksualitet og dens forståelse for seksuelle handlinger utvikles med årene og utvikles ut ifra det sosiale samspillet rundt barnet. Barn og unge påvirkes av de rundt og lærer av hvordan andre mennesker er og snakker. Finnes det voksne rundt barnet som snakker åpent om seksualitet, vil barnet lære seg om seksualitet. Er det derimot voksne som tenker at barn ikke skal lære om seksualitet og seksuelle handlinger, vil dette kanskje uttrykke en holdning som sier at barn og seksualitet ikke henger sammen.

Med Øystein Skundbergs (2020) perspektiv har en mulighet til å forstå hvordan barns aldersnormale seksualitet kommer til syne. I analysen min hvor jeg ser på hvordan skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold har påvirket elevene, vil det være nyttig å vite hva aldersnormal seksualitet er. Da kan jeg se på hva læreplanen sier at skolen skal lære elevene om seksualitet, hva som faktisk blir lært bort, hva elevene faktisk sitter igjen med, og hvordan dette sammenfaller med Skundbergs perspektiv på hva elever bør lære om seksualitet. I tillegg til dette vil jeg få et innblikk i hvordan lærere som en del av skolen legger opp til undervisning og læring om seksualitet, noe som Skundberg skriver om. Hvor åpne er lærere til at elever skal lære om seksualitet og hvordan tenker skolen på seksualitetsmangfold, når det kommer til undervisning.

2.10 Sammenfatning av teori

Skolen skal være en plass der menneskeverdet blir ivaretatt. Alle mennesker er like mye verdt, uavhengig av hva som skiller oss (Kunnskapsdepartementet, 2020e). Skolen vil ha verdi hvis menneskeverdet til elevene blir anerkjent og prioritert. Det er skolens ansvar å fremme kunnskap og holdninger som sikrer at alle elever føler seg like mye verdt og likestilt. Det er skolen og de som jobber der som har ansvar for å skape et inkluderende læringsmiljø for elevene. Dette læringsmiljøet skal fremme et trygt læringsrom som skaper faglig og sosial læring. Det er de ansatte på skolen som skal jobbe med forebygging av mobbing, krenkelser og diskriminering. Som vist i denne delen av oppgaven er det ikke mye søkelys på kjønn og seksualitet i læreplanen. Det vil være avgjørende for elevene om skolen og lærere velger å undervise om disse temaene. Hvilke holdninger og syn skolen har på mangfoldig seksualundervisning, vil påvirke elevenes læring i kjønns- og seksualitetsmangfold. Denne læringen vil variere ut ifra hvilken lærer og hvilken skole du går på. Er det en skole som anerkjenner mangfold i skolen, vil dette være med på å skape et inkluderende fellesskap som fremmer helse, trivsel og læring.

Skolen som samfunnsinstitusjon er nødt til å følge med på hvordan samfunnet endrer seg og lære av dette. Det er nettopp dette jeg vil ta med meg i analysen når jeg ser på hvordan elever opplever skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold. Hvordan legger læreren til elevene opp undervisningen om kjønn og seksualitet og har elevene lært mer eller mindre enn det de skal lære ifølge læreplanen. I tillegg vil jeg se på om elevene har fått nytte av gitt undervisningen.

3 Metode

3.1 Metodologisk tilnærming

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for studiens metodiske framgangsmåte. Problemstillingen i dette forskningsprosjektet er som nevnt hvordan arbeider skolen med kjønns- og seksualitetsmangfold. Og med dette som utgangspunkt mener jeg at en kasusstudie vil være hensiktsmessig å gjennomføre. Da får jeg muligheten til å se på flere kasuser og til slutt se på sammenhengen mellom disse. Etter at jeg samlet inn datamaterialet mitt gjennomførte jeg en tematisk analyse.

Et kasus handler kort sagt om å samle så mye data som mulig om et avgrenset fenomen. Det er ingen fasit for hvordan en kasusstudie skal gjennomføres og forskeren har relativt frie hender (Christoffersen, 2021, s. 110). Målet mitt med dette prosjektet vil være å analysere, tolke og drøfte slik at leseren får en forståelse av tematikken som er utforsket.

Yin (2007) i (Christoffersen, 2012, s.111) arbeider med to dimensjoner i designen av kasusstudier. Ut ifra hvordan jeg har gjennomført innhenting av datamateriale vil jeg få et enkelt casedesign med tre analyseenheter. Disse analyseenhetene er 1: intervju med elever 2: observasjon av pubertetsundervisning og 3: styringsdokument og trivselsregler. Forskningsprosjektet mitt vil derfor få informasjon fra flere kilder og benytte seg av kvalitativ metode. Deltakerne mine hører til samme skole, og vil derfor være innenfor et avgrenset system.

3.1.1 Kasusstudie i relasjon med forskning og teori i feltet

I en kasusstudie vil teorien som blir skrevet om være knyttet til hensikten med studiet (Posthom, 2010, s.53). Formålet med en kasusstudie er å understreke betydningen av at det er ett eller noen tilfeller som studeres inngående (Christoffersen, 2021, s. 109). Hensikten med dette studiet er å se på hvordan elever opplever og erfarer skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold er. Min kasusstudie vil omfatte flere datakilder som vil analyseres systematisk. Det vil si at det jeg får som svar fra disse tre analyseenhetene, vil være med på å avgjøre teoridelen i oppgaven. Her vil jeg se på hvilken tilnærming andre forskere har til feltet og hva de sier er viktig at barn og unge lærer på skolen.

Svarene til elevene vil være en stor del av studiet. Jeg skal se på hvordan skolen jobber med det psykososiale miljøet til elevene ved å analysere deres handlingsplan mot mobbing. Jeg skal se på svarene jeg får fra datakildene mine og koble dette med teori og tidligere forskning. Menneskene og samfunnet vi lever i er stadig i endring og det jeg finner ut av i dette studiet, vil kanskje være helt ulikt noen andres svar.

3.2 Oppgavens kunnskapssyn

Sosial konstruktivisme handler om hvordan menneskers virkelighetsforståelse blir formet av opplevelser de har, hvem de kommuniserer med og hvilke situasjoner de befinner seg i. Teorien går ut på å se at den sosiale verden stadig er i endring, i interaksjon med andre mennesker (Postholm og Jacobsen, 2018, s. 51). Mennesker som samhandler vil

skape en dynamikk og gjøre slik at fenomener endrer seg over tid. På grunn av dette vil det være vanskelig å lage absolutte lover om den sosiale verden, over lang tid.

I kvalitative studier har forskere med seg et sett av antagelser eller et syn på verden som er med på å påvirke eller styre deres forskning (Postholm, 2010, s. 33). Det er to begreper som representerer hvilken rolle forskeren har i slike studier som er relevant her. Dette er ontologi og epistemologi.

Ontologi handler om det som er og det som kan bli kjent for mennesker. Her rettes fokuset mot virkeligheten og hvordan den er og ser ut. I kvalitativ forskning blir virkeligheten representert av de som deltar i studien. I min studie vil dette si at det er elevene og styringsdokumentene som representerer virkeligheten jeg spør om. Deltakerne og omgivelsene er stadig i endring og det er de som har svaret på sin virkelighet (Postholm, 2010, s. 34). Elevene er en del av endringene som skjer i skolen og de vet hvem som er med på å skape disse endringene.

Epistemologi handler om synet på kunnskap, kunnskapens kilder, hva vi har kunnskap om og hvordan vi får denne kunnskapen (Postholm, 2010, s.34). Spørsmål knyttet til om kunnskapen er objektiv reises fordi det i kvalitativ forskning skapes et nært forhold mellom forsker og deltakere. Forskning vil alltid bli påvirket av menneskelige faktorer. Sosial konstruktivisme handler om ny kunnskap som konstrueres i forhold til den kunnskapen vi allerede har. I tillegg til dette vil kunnskap sees på som en kollektiv prosess. Her vil man ta utgangspunkt i at mennesker ikke konstruerer sine oppfatninger av verden alene, men at de gjør det i interaksjon med andre (Postholm og Jacobsen, 2018, s. 51). Når det kommer til min oppgave vil dette være relevant å tenke over når jeg sitter med analys materialet mitt. Jeg har en casestudie som vil blant annet gå ut på en interaksjon med andre mennesker. Disse menneskene er med på å endre fenomener over tid.

Denne studien vil inkludere både skolens arbeid med det psykososiale miljøet, helsesykepleiers undervisning om puberteten og elever opplevelse av undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold. Jeg vil av dette få god kunnskap om hvordan denne skolen som helhet jobber med en mangfoldig forståelse av kjønn og seksualitet. I intervjuene med elevene er jeg interessert i å høre elevstemmen og hvordan elevene opplever dette arbeidet. Svarene jeg får vil påvirkes av hva elevene husker, og hva de velger å vektlegge når jeg stiller ulike spørsmål. Virkeligheten vil altså bli presentert av de som er med i studiet mitt.

3.3 Innhenting av datamateriale

I dette forskningsprosjektet har jeg valgt å benytte meg av en kasusstudie med kvalitativ metode. Ved å gjøre dette vil jeg få et godt innblikk i hvordan skolen som helhet jobber med kjønns- og seksualitetsmangfold.

Blant annet får deltakerne mine gjennom intervju mulighet til å svare svært åpent på spørsmålene jeg stiller. I tillegg til dette passer blant annet intervju i mitt forskningsprosjekt, fordi det vil gi meg svar på problemstillingen min (Larsen, 2007, s. 25). Målet med å bruke denne metoden som datainnsamling er å fange meninger og erfaringer som ikke kan bli målt (Dalland, 2017, s.52). Jeg er interessert i å høre deltakernes tanker, meninger og erfaringer rundt skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold. For å få innsyn i dette har jeg valgt å ha tre gruppeintervju med

elever i skolen. I et gruppeintervju får deltakerne mulighet til å stille meg spørsmål om noe er uklart, noe som kan være med på å skape færre misforståelser. Deltakerne i intervjuet har mulighet til å tenke og reflektere om de ønsker det. Fordelen med et gruppeintervju er at elevene kan støtte seg på hverandre. Dette kan hjelpe deltakerne til å komme på ulike hendelser eller til å utype beskrivelser eller erfaringer, som deltakerne har til felles (Postholm, 2010, s.72). I et gruppeintervju kan jeg lede samtalen mellom deltakerne om det er noen som ikke svarer på alle spørsmål.

Jeg har og fått mulighet til å observere pubertetsundervisningen som ble holdt på trinnet elevene går på. Denne undervisningen ble holdt av helsesykepleier på skolen. Her fikk jeg mulighet til å høre og se hvordan en slik undervisning ble gjennomført, i tillegg til å få innblikk i hvilke tema som ble tematisert. Under observasjonen skrev jeg ned hva helsesykepleier sa og hvilke tema hun snakket om. Jeg vekslet mellom å skrive stikkord og lengre forklaringer. Denne observasjonen ga meg et innblikk i hvordan skolen jobber med kjønns- og seksualitetsmangfold.

I tillegg til det jeg nevner over har jeg sett på styringsdokumentet til den skolen som deltakerne går på. Denne handlingsplanen (Handlingsplan mot mobbing) kan fortelle meg hvordan skolen jobber med det psykososiale miljøet til elevene. Dette dokumentet er en mal som skolen og ansatte kan bruke i deres arbeid med og mot mobbing.

Handlingsplanen innebærer forebyggende arbeid, hvordan arbeide med mobbesaker og hva lærere skal gjøre i ettertid. Siden jeg skal se på hvordan skolen jobber med kjønns- og seksualitetsmangfold, vil det også være viktig å se hvordan skolen jobber med det psykososiale miljøet til elevene. I innhenting av dette styringsdokumentet fikk jeg i tillegg trivselsreglene til skolen. Dette dokumentet forteller hvilke regler skoleansatte og elever skal forholde seg til.

3.4 Intervjuprosessen

3.4.1 Gjennomføring av intervju

Jeg gjennomførte tre gruppeintervju. Det første intervjuet var med fem elever, det andre intervjuet var med tre elever og det siste intervjuet var med fire elever. Alle intervjuene ble gjennomført på omtrent 40 minutter. Totalt har jeg snakket med 12 elever om hvordan de opplever skolens arbeid med kjønn og seksualitet. Alle disse elevene er fra 10-11 år og går på samme trinn. Av disse tolv elevene er det syv jenter og fem gutter. Jeg startet hvert intervju med å forklare at jeg skriver en oppgave som handler om kjønns- og seksualitetsmangfold, og at jeg har lyst til å høre hva de har lært om temaet. Intervjuene ble noe forskjellig, selv om de hadde samme utgangspunkt og spørsmål. Jeg valgte å stille noenlunde samme spørsmål for å ha mulighet til å sammenligne svarene deres i ettertid. På noen av spørsmålene var jeg nødt å formulere meg noe annerledes, fordi spørsmålene var vanskelig å forstå. Det ble gjennomført semistrukturerte intervju som ga elevene mulighet til å ha en relativ åpen samtale.

På grunn av at elevene har ulike opplevelser og erfaringer med undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold, ble også intervjuene noe ulik. I tillegg til å ha mine faste spørsmål fra intervjuguiden min, falt det naturlig å stille oppfølgingsspørsmål når elevene kom med ulike utsagn. På denne måten fikk elevene mulighet til å reflektere over og forklare deres egne erfaringer fra skolen.

3.4.2 Transkribering

I intervjuene benyttet jeg lydopptaker for å spille inn hva deltakerne sier. Etter fullført intervju kom prosessen med å transkribere lydopptaket. Transkriberingen av intervjuene gjorde det lettere å forstå hva de forskjellige informantene mine snakket om i intervjuet. Ved å både ta lydopptak og transkribere disse, ble sjansene for å glemme noe som ble sagt mindre. På grunn av at jeg tok lydopptak, har jeg ikke mulighet til å inkludere informantens kroppsspråk og bevegelser, noe som gjør at analysen min er basert på hva deltakerne sier.

3.5 Tematisk analyse

I min forskningsstudie ønsker jeg å arbeide med analyse i tråd med det Braun og Clarke (2006) kaller "tematisk analyse", forklart i *Kollektiv kvalitativ analyse* (Eggebo, 2020, s. 109). Tematisk analyse handler om å identifisere, analysere og skildre tema i datamaterialet. Braun og Clarke (2006) argumenterer for at denne analysen kan bli brukt som metode i kvalitativ dataanalyse. Trinnene i den tematiske analysen vil være: å bli kjent med datamaterialet: hva har informantene mine sagt, hva slags materialet har jeg, og hvilke hovedtrekk kommer frem.

Dalland (2012) sier at å analysere er et etterforskningsarbeid hvor utfordringen er å finne ut hva materialet har å fortelle (s. 144). I en kasusstudie hvor flere kasuser blir studert, foregår det i tillegg en analyse på tvers av de forskjellige kasusene. Denne analysen tar utgangspunkt i de temaene som er felles for de studerte kasusene (Postholm, 2010, s. 53). Når jeg skulle starte med den tematiske analysen min ble det holdt et analyseverksted med tre medstudenter og veileder til stede. Målet med dette verkstedet var at vi skulle se nærmere på empirien jeg hadde samlet inn og senere kategorisere. Vi startet med at jeg leste sammendrag fra empirien min. Disse sammendragene var en kortere versjon av de tre transkriberte intervjuene, sammendrag av helsesykepleiers undervisning og sammendrag av handlingsplanen og trivselsreglene til skolen. Samtidig som jeg leste sammendragene, skrev de andre på gruppen min ned stikkord fra det jeg leste opp. På denne måten fikk vi hentet ut det som var mest relevant for min problemstilling. Etter dette startet vi med å se på hva materialet sa oss og hvilke hovedtrekk som kom frem. Vi endte da med noen kategorier og tema. På denne måten fikk vi sett på hvilke tema som passet sammen med hvem, hvilke som burde kobles sammen og hvilken rekkefølge det burde være på dem.

Av å jobbe med analysen på denne måten sikrer jeg at kvaliteten på analysen blir bedre, fordi flere øyne ser på det samme materialet samtidig. Vi fikk diskutert, reflektert og sett på materialet sammen hele gruppen. Etter dette startet prosessen med å skrive ut analysen som jeg gjorde selv. Da skrev jeg ut hva datamaterialet mitt kunne fortelle meg og kategoriserte dette under ulike tema.

3.6 Etiske vurderinger

I gjennomføringen av forskningsprosjektet mitt er det viktig å sørge for at datainnsamlingen min er mest mulig troverdig, men også at jeg tar hensyn til ulike etiske retningslinjer. For å kunne ivareta personvernet og sikre troverdigheten av forskningsresultatene er jeg nødt til å ha etiske retningslinjer (Dalland, 2012, s.95).

For å sikre at personvernet til de jeg inkluderer i studiet mitt blir ivaretatt har jeg søkt til NSD. Denne søknaden handler om at jeg som student fyller ut hvordan jeg skal behandle personopplysninger i forskningsprosjektet. I denne søknaden foreligger det et informasjonsskriv som inneholder beskrivelse av hva jeg skal gjøre og hvordan jeg skal innhente datamateriale. Fordi jeg har intervjuet barn under 16 år, var jeg nødt til å lage et informasjonsskriv til foresatte (vedlegg 2). De foresatte fikk et skriv som inneholdt formål med prosjektet, hvem som er ansvarlig for prosjektet, hva det innebærer å delta, hvem som skal ha innsyn i datamaterialet og informasjon om hvordan de kan trekke seg fra studiet. I dette skrivet blir det informert om at alle deltakere vil bli anonymisert og at alt arbeid med sensitiv informasjon vil bli lagret på sikker disk. I tillegg til dette er intervjuguide lagt med i denne søknaden (vedlegg 1). For å sikre informantenes anonymitet har de fått fiktive navn i analysen og drøftingen.

3.7 Validitet og reliabilitet

I en forskningsoppgave er det viktig å være kritisk og reflektert over mitt eget valg av metode. Det kommer ikke til å være mulig for min del å generalisere svarene jeg får i forskningen min. Samtidig så vil jeg kunne konkludere hva materialet mitt viser med elevenes stemme, observasjon og styringsdokument som bakgrunn. Validitet står for gyldighet og relevans og handler om hvilken grad jeg undersøker det jeg vil undersøke, og om datainnsamlingen min er relevant for problemstillingen som er valgt (Larsen, 2017, s. 93). Det vil si at datamaterialet mitt må gi grunnlag for å gi svar på det problemstillingen min spør om.

Selv om datamaterialet vil påvirkes mye av problemstillingen jeg velger, er det og andre analyseenheter som vil forme studien min. Som nevnt tidligere gjennomfører jeg en casestudie med både observasjon, innhenting av styringsdokument og intervju. Av disse tre er det intervjuene mine som er størsteparten av materialet, noe som gjør informantens ord og fortellinger til hovedtyngden i det materialet jeg samler inn. Det vil si at den informasjonen informantene mine kommer med og hva som er skrevet i styringsdokumentene til skolen, er grunnlaget for min analyse og drøfting. I intervjuene vil det være viktig å skape gode og åpne spørsmål, slik at informantene klarer å svare så åpent som mulig, samtidig som de holder seg innenfor det ene spørsmålet om gangen. Ved å samle inn materialet på denne måten vil dette være med på å styrke validiteten til oppgaven. Dette fordi jeg stiller spørsmålene og informantene mine vil få mulighet til å komme med innholdsrike og fyldige uttalelser (Dalen, 2011, s. 97).

Jeg har valgt å ha intervju som en metode finnes det muligheter for feilkilder. Forstår informantene mine spørsmålene? Svarte informantene på en bestemt måte på grunn av rekkefølgen i intervjuet mitt? Har jeg klart å være objektiv ved å skille mellom min egen mening og informantens mening? Sa informantene det jeg ønsket å høre, eller er det deres oppriktige mening? Dette er noen spørsmål som jeg tenker kan være viktig å reflektere over før og etter intervjuene.

Slike spørsmål som nevnt ovenfor handler om reliabiliteten i oppgaven. Reliabilitet handler om troverdighet og at man bør være nøktern i analysen av datamaterialet sitt (Larsen, 2017, s. 95). I min studie ble det gjennomført en kollektiv analyseprosess. Denne prosessen gikk ut på å analysere empirien med bruk av flere blikk på materialet. Her hadde vi en felles gjennomgang av datamaterialet mitt først, før vi startet med temakartlegging. Vi gikk grundig gjennom materialet slik at vi fikk gruppert de temaene

vi fant. Til slutt satt jeg da igjen med en disposisjon. Denne prosessen er et slags startpunkt for analysen. Dette viste seg å være nyttig og relevant før man starta på analysearbeidet. I og med at det er flere som ser, diskuterer og tolker materialet, vil dette være et ledd i å sikre reliabilitet.

4 Analyse og drøfting

I dette kapitlet vil både analyse og drøfting bli presentert. Jeg har valgt å integrere drøftingen i analysen for å lettere se sammenhengen mellom empiri og teori. Det vil si at jeg har inkludert en empirinær analyse sett i lys av teori, samt drøftet dette opp mot hverandre. Dette kapitlet er delt inn i fire større deler. Den første delen er skolens politikk hvor jeg ser på hva som står i skolens handlingsplan mot mobbing. Jeg vil se denne i sammenheng med blant annet opplæringsloven og læreplanteori. Videre i dette kapitlet ser jeg på hvordan elevene opplever kjønnsnormer på skolen og i samfunnet. Her vil jeg både se på hvordan språket og kunnskapen deres kommer frem i samtale, og hvordan de uttrykker en åpenhet og takknemlighet til å få lære om kjønns- og seksualitetsmangfold. Videre ser jeg på hvordan elevene har opplevd den helhetlige seksualundervisningen sin før jeg til slutt fremmer elevenes opplevelse rundt en heteronormativ seksualundervisning. På slutten av dette kapitlet vil jeg komme med en avsluttende og oppsummerende drøfting.

4.1 Skolens politikk

Skolen hvor jeg har samlet inn datamaterialet mitt hos har et styringsdokument der en finner deler av skolens politikk. Her kan vi se skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold. Skolen har utarbeidet en handlingsplan mot mobbing som skal virke forebyggende og som er en plan på hvordan skolen og lærere skal jobbe mot et godt læringsmiljø for alle elever. I denne handlingsplanen kommer visjonen til skolen frem «En god skole for alle». På forsiden av denne handlingsplanen står det at:

«Alle barn og unge skal ha trygge og gode barnehage- og skolemiljøer uten mobbing og andre krenkelser. Dette er et mål i seg selv og viktig for barns lek, utvikling, læring og sosiale tilhørighet». Dette sitatet tyder på at skolen har som mål at alle barn og unge i skolen skal ha et trygt og godt læringsmiljø. Skolen har som mål å forebygge mobbing og krenkelser.

I handlingsplanen finner vi aktivitetsplikten til de som jobber på skolen. Denne plikten er forklart som handlingssløyfens fem faser og består av: følge med, stoppe/gripe inn, varsling, undersøke, tiltak og videre oppfølging. Under «følge med» står det at «alle ansatte skal aktivt følge med om elever har et trygt skolemiljø. Alle skal spesielt følge med på elever som har en særskilt sårbarhet». Hvilke sårbare barn dette gjelder står ikke beskrevet, men jeg oppfatter det som elever som kan ha det vanskelig hjemme, eller på skolen. De barna som ikke føler seg inkludert i en vennegjeng eller et læringsmiljø. Hvem som er de sårbare barna, vil være læreres eller skolens subjektive mening. Jeg tenker at elever som bryter med det heteronormative kan ha større sannsynlighet til å kjenne på sårbarhet, om ikke skolen inkluderer kjønns- og seksualitetsmangfold. Dette kommer frem i Levekårsundersøkelsen som ble gjennomført i 2020 (Andersen mfl., 2020). Statisk sentralbyrå gjennomførte en undersøkelse i 2020 som undersøkte livskvaliteten i Norge. I denne undersøkelsen kommer det frem at det er forskjeller i levekår når det kommer til lhbt-personer, sammenlignet med befolkninger ellers. Studien viste at alle med en annen seksuell orientering enn heterofil skåret lavere på alle indikatorer på subjektiv livskvalitet. Det viste seg at lhbt-personer skåret dårligere når det kommer til positive følelser og psykisk helse. Innenfor psykisk helse kom det frem at de har flere psykiske plager, og at dette gjelder særlig de unge. Videre

er det resultater som viser at det er større andel lhbt- personer som opplever ensomhet og mangel på mestring og mening i hverdagen (Anderssen m.fl, 2021, s.14). Et fellestrekk i funnene som kommer frem i denne undersøkelsen er hvor vanskelig de av oss som bryter med normer for kjønn og seksualitet kan oppleve hverdagen, og da tenker jeg også skolen. Dette vises i alle de opplevelsene lhbt-personer møter i form av negativ, uønsket eller ubehagelig reaksjon kun fordi man bryter med normer for kjønn og seksualitet. Er det slik at skolen og lærere ikke jobber med mangfold, vil det være større sannsynlighet for at enkelte elever kjenner seg utrygge i skolehverdagen.

Under «stoppe/gripe inn» står det at «ansatte skal gripe inn og stoppe mobbing og andre krenkelser de ser. For eksempel stanse en slåsskamp, stoppe en fysisk krenkelse eller stoppe barn som krenker andre verbalt». Dette tyder på at skolen tar det like alvorlig om noen blir krenket verbalt som en fysisk krenkelse. Som nevnt tidligere skjer diskriminering og trakassering grunnet kjønn og seksuell legning både verbalt og fysisk. Forskning viser at fysisk trakassering er mer vanlig for gutter, mens jenter oftere bruker utfrysing (Bø, 2014, s.113). Undersøkelser viser at det er et stort problem når det kommer til å benytte skjellsord som «homo» og «hore» i skolen. Disse skjellsordene brukes både mot homofile og bifile, i tillegg til heterofile elever for å plage. Mobbing og trakassering som skjer på grunn av kjønn og seksualitet er krenkende for individet som opplever det, og slike krenkelser er og med på å reprodusere kjønnsstereotyper (Bø, 2014, s.114). Jeg kan forestille meg at det er vanskeligere å oppdage verbale krenkelser, enn fysiske krenkelser som skjer mellom elever. Dette kan være spesielt vanskelig om lærer eller annet personell på skolen ikke er til stedet når slike krenkelser skjer. Hvis skolen og lærer jobber systematisk med elevene og uttrykker at mangfold er en ressurs, tenker jeg at et slikt arbeid vil være lettere. Først og fremst fordi elever vet at man ikke skal krenke noen på grunn av hvem de er eller hvem de liker, men også at andre elever kan stå opp for de som opplever det og i tillegg varsle lærer. Halset (2007) (i Bø, 2014, .114) sier: «Så lenge skolen ikke stiller spørsmål ved kjønnsrelatert mobbing og ikke fremmer mange måter å være gutt og jente på, er den faktisk med på å legitimere den volden som foregår. Det Halset sier her viser hvor stor makt skole og lærer har i sitt arbeid. Skole og lærer kan gjøre en forskjell for elever ved å fremme forskjellighet, slik ingen føler på mobbing.

Under «videre oppfølging» står det skrevet at det er barnet selv som skal uttrykke om skolemiljøet har blitt trygt og godt etter endt sak. Her står det «I dette arbeidet trenger barn og unge veiledning, hjelp og oppmerksomhet fra nærværende voksne med varmt hjerte og klokt hode». Hva skolen legger i varmt hjerte og klokt hode er ikke beskrevet, men jeg tolker dette til voksne som er åpne og inkluderende. Altså skolepersonell som lærer elever å akseptere seg selv og de andre i elevgruppen. Dette tenker jeg vil være med på å skape et godt læringsmiljø for elevene og være et arbeid mot en kjønn- og seksualitetsmangfoldig skole.

I tillegg til handlingsplanen mot mobbing, har også skolen utarbeidet trivselsregler som alle på skolen skal følge. Disse trivselsreglene gjelder for alle aktiviteter i skolens regi, uavhengig av sted. Det er totalt åtte regler, men jeg velger å se på en av reglene som jeg tenker er i sammenheng med skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold. Denne reglen er «*På denne skolen skal vi skape trygghet og vise hensyn og respekt for hverandre*». Jeg velger å trekke frem denne regelen på grunn av begrepene trygghet, hensyn og respekt. Skolen utdyper forståelsen og utdyping på regelen. Her skriver de at skolen skal «*Bekjempe mobbing og uønsket atferd. Med uønsket atferd forstår vi trusler, vold, mobbing, utestenging, rasistiske utsagn og handlinger, kjønns- og seksuell*

trakassering, sjikane på grunn av religion eller livssyn. Mobbing er utestenging, plaging; fysisk, psykisk eller verbal plaging over tid». Jeg mener at skolen allerede ved disse trivselsreglene har vist at de jobber for kjønns- og seksualitetsmangfold når de inkluderer trakassering på grunn av kjønn og seksuell legning. Dette viser i prinsippet at skolen slår ned på all slags krenkelser som går på hvordan elever er som person, hvordan de går kledd, hvordan de identifiserer seg og hvem eller hva de interesserer seg for.

Jeg mener at både handlingsplanen og trivselsreglene til skolen er med på å danne skolens politikk. I disse planene vises det hvordan skolen ønsker å fremstå og hvordan de vil at skolen skal jobbe for å skape en god skole for alle. Dette er en skole som har som mål å preges av raushet, mangfold og inkludering. Hvordan skolen velger å danne og utøve sin politikk vil være med på å påvirke elevenes psykososiale miljø og skolens visjon kan vi se i sammenheng med opplæringsloven. Oppl § 1-1 (1998) sier at skolen skal fremme kunnskap om kulturelt mangfold og fremme demokrati og likestilling. Jeg tenker at skolens ønske om å fremme raushet, mangfold og inkludering betyr at skolen vil fremme likestilling. Dette tyder på en innstilling om at alle lærere på denne skolen skal undervise om en helhetlig og inkluderende forståelse på kjønn og seksualitet. I tillegg til dette har skolen inkludert at alle krenkelser på kjønn og seksualitet, skal sees på som mobbing og dette skal bekjempes. Helhetlig seksualundervisning er et redskap for å gjøre dette i praksis. Hvordan skolen fortolker læreplanen er med på å påvirke elevenes læring. I handlingsplanen og trivselsreglene til skolen viser de frem et felles verdigrunnlag og en felles agenda for hvordan de vil drive sin skole. Jeg tenker her at skolens syn på kunnskap, danning og læring vil påvirke hva elevene lærer i klasserommet. Hvis man ser på verdigrunnlaget til denne skolen kan det tolkes at de ønsker at sine pedagoger skal inkludere kjønns- og seksualitetsmangfold i undervisningen. Selv med en læreplan som forteller lærere hva de skal lære bort, er det fortsatt skolen og lærere som skal tolke dette skrevne dokumentet. Ser vi dette i sammenheng med Goodson (Gjendem, 2008, s.16) forståelse av læreplanen kan læreren avgjøre mengden av undervisning om kjønn og seksualitet. Den interaktive forståelsen av læreplanen forteller noe om hva skolen og lærer velger å fokusere på i undervisning og hvor ofte elevene for eksempel skal lære om kjønns- og seksualitetsmangfold. I tillegg til dette kan skolen ha som mål at lærere skal undervise elevene i dette, men elevene kan selv ha en oppfatning av at dette ikke skjer. Her snakker vi om den interaktive forståelsen. Hvilke av verdiene og kunnskapen skolen vil lære elevene, blir faktisk lært bort i praksis. Til slutt ser vi gjerne på hva elevene sitter igjen med og dette er den postaktive. Hvordan har lærer valgt å legge frem skolens ønske om kunnskap og på hvilken måte er denne kunnskapen formidlet. Her kommer lærerens kroppsspråk, meninger og valg av ordlegging inn.

Videre skal jeg se nærmere på hvordan elever opplever skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold. Jeg har valgt å dele opp denne delen med flere underoverskrifter. Disse overskriftene kom tydelig frem i intervjuene jeg hadde med barna. I tillegg til dette vil jeg også komme med eksempler fra hvordan pubertetsundervisningen ble holdt av helsesykepleier.

4.2 Kjønnsnormer

Et av temaene som elevene snakket mye om gjennom alle intervjuene er hvordan forventninger og normer påvirker hvordan vi er og hvorvidt man føler at man kan være seg selv. Det viser seg at elevene selv kjenner på hvordan stereotypiske forventninger til

kjønn påvirker alle elever i skolen. Elevene kommer med flere egne erfaringer som de velger i intervjuet og som jeg diskuterer videre i denne delen. Det vises i elevenes svar at de er vant til å snakke om kjønn og seksualitet og derfor blir det og et stort fokus på hvordan elevenes språk og kunnskap kommer frem i intervjuene.

4.2.1 Språk og kunnskap:

Gjentagende for alle intervjuene kommer kunnskapen som elevene sitter inne med frem ved at de bruker både begreper, men og klare definisjoner og forklaringer. Jeg opplevde at elevene har tilegnet seg et språk for å snakke om mangfold i kjønn og seksualitet. I deres forklaringer viser de til kunnskap de har lært både på skolen og i barnehagen. Jeg vil nå se nærmere på hvordan språket og kunnskapen til elevene kommer frem i intervjuene.

Elevene gir uttrykk for at de er vant til å snakke om kjønn og seksualitet og at dette er noe som interesserer dem. Anne forteller at hun synes det er veldig interessant å snakke om kjønn og seksualitet. Hun sier "det er bare spennende å lære om og vite at det finnes flere kjønn, og flere liksom legninger". I dette sitatet kommer det tydelig frem at Anne liker å lære om kjønns- og seksualitetsmangfold. Hun uttrykker at det er spennende og lære om, og jeg tolker dette som at hun ønsker å lære mer om for eksempel kjønnsmangfold og ulike legninger.

Når jeg spør elevene hva de legger i ordene kjønn og seksualitet, får jeg som svar fra Andrea at kjønn handler om hvem du er som person og seksualitet handler om sex og sånn. Hun sier at det handler om "hvem du er som person og hvem du forelsker deg i". Her kommer det frem at Andrea har lært både hva kjønn handler om, men og hva som ligger i begrepet seksualitet. Hun snakker om individets følelse av hvem man er som person, noe jeg tolker som en mangfoldig forklaring på hva kjønn handler om. Når hun sier «hvem du forelsker deg i», vises det og at hun ikke har en heteronormativ innstilling på at det kun er gutter man kan forelske seg i, om man selv er jente. Dette kan tyde på at elevene har fått undervisning i hva kjønn og seksualitet handler om. Det kommer og frem at elevene husker hva de har lært og klarer å forklare hva de legger i de ulike begrepene.

Når Henrik skal forklare hva kjønn og seksualitet er, sier han at det handler om å finne ut av hvem man er. Pernille fortsetter med å si "Ja og hva du blir født som, men også i løpet av den tida du lever da, så kan du plutselig være at du føler deg som det motsatte kjønn enn det du har blitt født som". I Henriks og Pernilles forklaring snakker de om hvem man er som person og at du kan føle deg som et kjønn. Uten at elevene nevner det med ord, tolker jeg det som at de referer til hvem man identifiserer seg som person. Det kommer og frem i Pernilles forklaring at hun har lært om kjønnsmangfold på skolen. Hun snakker om følelsen av å være et annet kjønn, noe annet enn det man har fått tildelt ved fødsel. Her vises det at elevene har en forståelse av kjønn som inkluderer muligheten for å være trans. Elevene viser at de ser kjønn i sammenheng med identitet, og at man kan identifisere seg som et annet kjønn enn det man fikk tildelt ved fødsel.

Elevene gir uttrykk for at de har hørt om Pride før og at de vet hva dette er. I samtale med Henrik, Pernille og Andre kommer Pride opp som tema når vi snakker om hvordan åpenhet kan føre til inkludering. Her forteller Henrik at "jeg synes det er veldig viktig, fordi Pride er liksom ikke bare sånn en dag som folk kan elske hvem man vil og du er homofil, bifil, lesbisk eller noe sånt. Pride står der. Det er liksom noe veldig stort for deg, og for alle sammen". Han sier og at Pride er for alle som vil vise støtte og at man ikke

trenger å være homofil eller lesbisk for å gå i toget. Andrea synes det er veldig fint og viktig å lære om dette på skolen, fordi det kan være lettere å prate med en voksen som du stoler på. I denne samtalen kommer det tydelig frem at elevene har kunnskap om hva Pride er og hva Pride kan gjøre for mennesker som kjenner at de ikke kan være seg selv. De snakker om at åpenhet og undervisning kan være med på å hjelpe elevene hvis de trenger noen å snakke med. Dette tolker jeg som at lærere som underviser om kjønns- og seksualitetsmangfold, ytrer en åpenhet og trygghet som elevene føler og erfarer.

Noen av elevene nevner legning som svaret på hva kjønn og seksualitet handler om. Det blir nevnt hvem man liker og forelsker seg i, og at det ikke har noe å si, uansett hvem det er. Veronika sier at "Så lenge man er gutt eller jente, eller hen, eller alt mulig" og Alice avslutter hennes setning med "det har ikke noe å si hvem du forelsker deg i liksom". Forklaringen Alice bruker på hen er "sånn forelsket da, si at du er født som en gutt, også føler du deg som jente". Herman sier "ja eller ikke føler deg som noen av dem. Det er jo vurdert om det skal være et nytt kjønn". I dette avsnittet snakker elevene både om kjønns- og seksualitetsmangfold. Det blir nevnt både jenter, gutter og hen, noe som tyder på at elevene har lært at mennesker kan føle seg som mer enn bare jente og gutt. I tillegg til dette viser Herman til at man også kan identifisere seg som ikke-binær, i og med at han sier «ja eller ikke føler seg som noen av dem». Her tenker jeg at han snakker om de av oss som ikke kjenner en tilhørighet til verken kvinne eller mann. Han bruker ordet «føler» og dette setter jeg i sammenheng med hvordan mennesker identifiserer seg. Elevenes forståelse og forklaring av kjønns- og seksualitetsmangfold kan sammenlignes med hvordan Eriksen & Svendsen (2021, s.211) forklarer de ulike dimensjonene av kjønn. Herman forklarer at kjønn også handler om at man ikke trenger å føle seg som verken jente eller gutt. Her forholder han seg til hvordan en person kan oppleve sitt kjønn, uavhengig av kropp eller juridisk kjønn. Han snakker altså om kjønnsidentitet som fenomen. I utsagnene til elevene vises det at de forholder seg til kjønnsidentitet, kjønn som kropp og juridisk kjønn som ulike fenomen. Det kan virke som skolen og læreren til elevene har tatt ansvaret om å lære elevene om det mangfoldige kjønnsbegrepet. Deres forståelse på kjønn vil være avgjørende for hvordan de føler seg og behandler andre mennesker de møter på sin vei.

Veronika forklarer at det er en del av guttene som tuller litt, og hvis noen da er åpen om legningen sin er hun redd for at dette skal føre til mobbing. Hun sier "Egentlig så synes jeg ikke det burde være slik at...jeg håper det blir slik i fremtiden at man ikke skal behøve å komme ut av skapet, fordi det skal bare være sånn at man kan forelske seg i folk uten at man trenger å være redd for hva andre sier". Herman sier "det skal ikke være et skap å gå inn i en gang. Ja for man skal ikke trenge å først gå inn i skapet...for det skal man ikke trenge uansett". I denne samtalen tenker jeg at Herman og Veronika viser stor forståelse og barmhjertelighet for kjønns- og seksualitetsmangfoldet. De har en forståelse av hvordan samfunnet vårt kan være, når de snakker om frykten for mobbing ved åpenhet rundt legning. Veronika referer til at guttene kan tulle og dette kan tyde på at hun har en opplevelse av at det er guttene som kan mobbe andre. I tillegg til dette virker det som at de har en forståelse av hvor vondt det kan være å kjenne på at man må gjemme hvem man er og hvem man liker.

Elevene prater åpent og ærlig om det de har lært om kjønn og seksualitet. I samtalen deres snakker de om mer enn to kjønn og at man kan forelske seg i hvem man vil uansett kjønn. Dette kan tyde på en mangfoldig innstilling på kjønn og seksualitet. Noen av elevene synes det er interessant å lære om kjønns- og seksualitetsmangfold, og tenker at økt undervisning skaper mer åpenhet i skolen. Dette tyder på at skolens arbeid

med en inkluderende undervisning blir satt pris på av elevene og at dette har en nytte. Det virker som om elevene synes dette er interessant fordi det er ny informasjon og at denne kunnskapen har nytteverdi. De legger frem at de setter pris på å lære om det fordi de selv føler dette skaper en større åpenhet i skolen.

I intervjuene snakker elevene om LHBTQ+S, med klare definisjoner. Dette snakker elevene om i sammenheng med forelskelse og seksualitet. Flere av elevene ser klare sammenhenger mellom seksualitet og legning. Dette kommer frem i samtalen når elevene snakker om at «det går ant å like hvem man vil». Flere av elevene har snakket om de ulike legningene vi har. Maria forklarer legning som «sånn heterofil, bifil, lesbisk, trans og bifil.. ja hvem man liker liksom». I et av intervjuene blir panfil nevnt som en legning. Når Andrea snakker om de ulike legningene, nevner hun aseksuell. Hun forklarer dette som «at liksom du forelsker deg ikke i noen kjønn». At elevene har et språk om LHBTQ+S kan være et tegn på at dette er noe de har lært på skolen. De har lært seg at det går ant å like hvem man vil og har en forståelse for hva det ligger i hver enkelt legning. Dette tyder på at lærerne deres har holdt en mangfoldig undervisning når det kommer til seksualitet og forelskelse. Det er altså ikke gitt at alle elever identifiserer seg med den heterofile forventningen.

Jeg oppfatter elevenes kunnskap om legning som veldig inkluderende. Forklaringene de kommer med tyder på bred kunnskap innenfor kjønn og seksualitet. Her virker det å være elever som har lært seg at man kan forelske seg i hva og hvem man vil. Dette kan tyde på at skolen har jobbet med kjønns- og seksualitetsmangfold i og med at elevene viser mangfoldig forståelse av både kjønn og seksualitet. Her har skolen inkludert alle legninger i læringen og lært elevene at det finnes mer enn to kjønn. Det elevene forteller om i intervjuene er den kunnskapen elevene sitter igjen med og vil ta med seg videre. Det vil si at de har blitt påvirket både av læreren sin og det læreren har undervist om, og tar nå med seg innstillingen om at «man kan være hvem man vil og forelske seg i hvem man vil».

Noen av elevene har et inntrykk av at heteronormativ undervisning kan ende opp i krenkelser og mobbing. Anne forteller at det kan hjelpe å lære om mangfold, fordi da kan de som er lesbisk eller homofile slippe å bli pekt på og ledd av. Hun sier at det ikke har noe å si hvem man liker. Her viser hun til at økt kunnskap skaper en større toleranse. Får ikke elevene kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold, kan dette være skadelig for noen. Alice har tidligere overhørt noen kommentere på hvordan andre er. Hun sier «ja det er jo folk som sier sånn på tull og sånt. Sånn for eksempel «jævla homse», men man skal jo ikke tulle med det, fordi kanskje det er noen som...ja kanskje noen sier det til noen som er homo». Det er stor sammenheng mellom det Anne og Alice snakker om her.

Anne forklarer hvordan en mangfoldig undervisning kan virke forebyggende på elever. Altså hvordan økt kunnskap kan være med på å få mindre av slike uttalelser Alice har observert. Hvis skolen fremmer gode holdninger mot mangfoldig undervisning, vil dette kunne være stor hjelp for elever som bryter med det heteronormative. Det viser seg i elevenes svar at undervisningen de har hatt, har vært med på å påvirke deres toleranse mot mangfoldet. Elevene ser ut til å se sammenhenger mellom krenkelser og det å være åpen om sin egen legning. Dette kan være tegn på at de enten har observert noen som har blitt ertet og mobbet fordi de enten er homofile eller lesbiske, eller har lært om hvordan enkelte sosiale grupper blir behandlet i ulike land.

I denne delen av analysen vises det hvor stor effekt språket vårt har og hvor skadelig et heteronormativt språk kan være. For å oppsummere hovedinnsiktene i denne delen vil

jeg trekke frem hvordan disse elevene prater om kjønn og seksualitet. I deres forklaringer vises det at skolen har jobbet for å inkludere alle, altså at elevene har fått en helhetlig undervisning organisert av lærer. Elevene forteller hvor interesserte de er i å prate om disse temaene og hvor viktig de synes det er at de lærer. Dette trekker mange av elevene frem som en årsak til mer åpenhet og forståelse. Språket elevene bruker er inkluderende noe som bekrefter lærens og skolens arbeid med mangfold. Dette vises i det fokuset elevene har på at alle kan forelske seg i hvem man vil og være hvem man vil. Det kommer og frem at elevene selv reflekterer rundt en heteronormativ undervisning og klarer å sette seg inn i følelsen av å ikke passe inn eller føle på at andre ikke aksepterer en som person. Heteronormativitet handler om hvordan kjønn, seksualitet og kjærlighet blir sett på innenfor en heteroseksuell og tokjønnnet ramme som tas for gitt (Eriksen & Svendsen, 2021, s.214). Det virker som elevene har flere opplevelser av en slik tilnærming i undervisningen. At undervisningen får en slik forventning kan være skadelig for de av oss som ikke passer inn i forestillingen som blir fremvist.

I diskusjonen rundt hvordan kjønn og seksualitet kommer til syne i samfunnet, trekker elevene inn kjønnsnormer og forventninger. De har både lært og erfart at det finnes visse forventninger til det kjønn de identifiserer seg som. Dette kommer frem i det vi snakker om hvorvidt det har noe å si hvordan elevene på deres trinn ser ut, går kledd og er som person. Her snakker elevene spesielt om sammenhengen mellom kjønn og farger. Elevenes refleksjoner og egne erfaringer vil komme tydelig frem i det vi snakker om deres opplevelse av kjønnsnormer og forventninger. Her vil flere av elevene åpne seg opp og forklare hvor vondt det kan være å få kommentarer på hvordan de ser ut.

Elevene gir uttrykk for at de har mulighet til å være seg selv og at farger ikke har noe å si på deres trinn. Samtidig kommer det frem noen utsagn som kobles opp mot det kjønn de har og hva som er forventet av deres kjønn. Dette tyder på at elevene er kritiske til kjønnsnormer, men de virker å fortsatt streve noe med dem. Lasse forklarer at han liker alle slags farger og at han ved tidligere anledning har farget håret rosa. I tillegg til dette liker Lasse å ha på seg neglelakk. De andre elevene i intervjuet forklarer at de er blitt så vandt til å se Lasse i neglelakk, at de ikke hadde reagert om noen andre hadde valgt å ha det på. Kåre sier at det er normalt at Lasse går med neglelakk, fordi han ofte er med jentene. I dette sitatet kommer det frem at Lasse sin bruk av neglelakk er med på å normalisere bruken av det. De snakker om at det nå er blitt normalt å se han som gutt i neglelakk, at de ikke ville reagert om en annen gutt hadde kommet med det. Samtidig så sier Kåre til slutt at dette er normalt, fordi Lasse ofte er med jentene. Dette kan tyde på at Kåre assosierer neglelakk med jenter, og det kan bety at en gutt som ikke nødvendigvis er med jentene, kan få reaksjoner på å gå med neglelakk. Dette er et eksempel på hvordan elevene er kritiske til kjønnsforventninger, men samtidig strever noe med det. Det kan se ut til at det er Lasse som har måttet «lære» de andre elevene at gutter og kan gå i neglelakk.

I samtale om hvordan kjønnsforventninger og farger henger sammen sier Anne at "de fleste som tror det finnes jente- og guttefarger synes det er mye rarer å se gutter i rosa, enn å se jenter i blå». Oline tror dette skyldes at de er mer vant til å se det. Hun sier at jenter kan gå litt mer i hva de vil uten å få kommentarer på det, mens gutter får flere kommentarer på det. Oline sier at de ikke er vant til å for eksempel se en gutt i kjole på skolen. Herman, Alice, Veronika og Maria mener det er lettere for jenter å bruke en "guttefarge" som blå, enn det er for gutter å bruke rosa. De snakker om hvordan for eksempel H&M har delt jente- og gutteavdeling. Herman sier "Ja når du går inn i

klesbutikken og spør de som jobber der etter noen klær, så sier de sånn: "gutteavdelingen er den veien, og jenteavdelingen er den veien"". Alle fire mener at det heller skulle vært en blandet avdeling som ble kalt "barneavdelingen". De synes at det finnes mange fine klær i den motsatte kjønnede avdelingen. Veronika sier "Ja for jeg synes jo de har masse fine ting på gutteavdelingen også liksom..det er ikke sånn at man MÅ kjøpe på jenteavdelingen om man er jente". I disse sitatene er det flere interessante meninger. Her snakker elevene om at det er vanskeligere for gutter å bryte med kjønnsforventningene i samfunnet. Dette kan være et tegn på at det ligger en forventning til at gutter skal være «maskuline» og da ikke kan gå i en «jentefarge». Disse forventningene og tankene kommer fra fargekodingen av kjønnene vi har. Oline snakker og om hva som er normalt og ikke, og hva de er vant til å se. Her igjen kan man trekke koblinger til en gitt forventning om at menn ikke skal gå i kjole, men at dette er forbeholdt jentene. De er ikke vant til å se gutter i kjole. Disse forventningene kan komme av det Herman forteller om kjønnsinddelte avdelinger hos butikkene. Barn, unge og voksne blir påvirket av det skillete butikker fronter. Om butikkene viser at det finnes et skille mellom jenter og gutter, vil dette påvirke vår tankegang. Finner vi bare rosa og kjoler på jenteavdelingen, skjønner jeg at for eksempel Oline ikke blir vant til å se gutter i kjole. Elevene reflekter rundt hvor dumt det er at for eksempel butikker deler kjønn i to. De ser her at mangfoldet ikke er representert, noe som det virker som de opplever som dårlig.

Et av de stedene hvor kjønn kommer til uttrykk er som Herman sier, i klesbransjen der de uttrykker hvem vi er og hvilke sosiale kategorier vi tilhører. De samme forventningene mellom kjønn og klær som fantes for hundre år siden, har og en veldig nøye sammenheng i Norge i dag. Før i tiden skulle ikke jenter og damer gå med bukser, fordi denne klesstilen uttrykte en makt og maskulinitet som kvinner ikke skulle uttrykke. Denne signaliseringen gir også klær i dagens samfunn, noe som kommer til uttrykk i for eksempel butikker. Her finner vi både klær og leketøy som kategoriserer barn ut ifra hvilket kjønn de har, og da henvender seg til enten jente eller gutt. Barn får færre utfoldelsesmuligheter i og med at utforming, passform og brukervennlighet avhenger av hvilket kjønn produktet er beregnet til. Slike forventninger og stereotypiske holdninger til kjønn kan og komme til syne i skolen. Dette fordi disse forventningene ligger så dypt i oss mennesker og det vil derfor kreve konsentrasjon og valg for å unngå å ty til kjønnsstereotype handlemønstre sammen med elevene (Hjerrild, 2016, s. 29). Det kan derfor være at pedagoger er med på å befeste kjønnsnormer og forventninger, i stedet for å fjerne de. Dette kan komme til syne både i undervisning og i hvordan man snakker med elevene. Er det slik at du forklarer og forventer ulike ting basert på kjønn, vil dette bidra til å opprettholde fastlagte kjønnsrollemønstre.

I løpet av intervjuet med Henrik, Andrea og Pernille delte de mange av sine egne erfaringer og følelser rundt forventninger til hvordan man er som person og hvordan man ser ut. Alle tre åpnet seg og forklarte hvordan kommentarer på hvordan de ser ut har påvirket de og fått de til å føle seg. I intervjuet kom det tydelig frem at dette preget elevene, da to av de ble lei seg av å tenke på hvordan de hadde blitt behandlet. Det at elevene valgte å åpne seg opp og forklare hvordan andres holdninger har påvirket dem, belyser viktigheten av temaet. Elever i skolen burde slippe å oppleve å bli krenket for hvordan de er eller ser ut. Om ikke skolen fremmer en holdning om at vi ser ulike ut og liker ulike ting, vil kanskje hyppigheten av kommentarer på akkurat dette forekomme.

I intervjuet snakker Henrik om hvordan hans opplevelse med kjønnsnormer har vært. Her forklarer han hvordan andre har kommentert på hans utseende. Han starter med å si

“Jeg synes..liksom..jeg har jo langt hår, ikke sant? Og jeg synes det er fint, men ikke alle synes det er like fint at jeg har det. Og da ser man på meg..eller kaller meg for jente. Dette ble han trist av å oppleve. Han synes alle trinn derfor må lære mer om kjønns mangfold. Han sier “Og at jeg vil ikke bli kalt jente mer, fordi jeg synes det er skikkelig skikkelig.. det er et sånt ord som jeg føler på at det er skikkelig skikkelig slemt”. Henrik gir uttrykk på hvor skadelig det kan være å kommentere hvordan andre ser ut. Dette er noe Henrik husker godt og beskriver som vondt og slemt. Det virker som Henrik mener at slike kommentarer ikke vil komme om alle elever lærer om at vi ser forskjellige ut. Jeg forstår Henriks opplevelse som vond og det tyder på at andre elever ikke har lært seg at gutter også kan ha langt hår. Det ser ut til at det betyr mye for Henrik at alle på skolen får kunnskap om kjønns- og seksualitets mangfold, slik at krenkelser, trakassering og mobbing kan unngås.

Pernille føler det ikke har noe å si hvordan folk er eller går kledd, på hennes trinn. Hun sier “Så hvis man er sånn at man vil ha langt hår, eller kle seg annerledes og sånn, og har for eksempel sminke på seg da...så har jo ikke det så mye å si, fordi da er det jo bare at de gjør det, fordi det hadde vært ganske kjedelig om alle hadde vært lik. Og da hadde jo vi ikke lært noe om at det er greit å være forskjellig”. Pernille starter her med å si at det ikke har noe å si hvordan folk på hennes trinn går kledd eller ser ut. Samtidig så trekker hun frem at hun selv synes det hadde vært kjedelig om alle hadde vært lik. Jeg tolker Pernilles utsagn slik at alle skal få se ut som de vil og få gå kledd som de vil. Det ser ut til at elevene har lært seg at alle kan se forskjellige ut og at det ikke har noe å si hvordan man ser ut. Denne kunnskapen ser ut til å ha påvirket elevene i møte med andre mennesker.

Andrea forteller at hun tidligere har fått flere kommentarer på hvor kort hun er, og i fjerde klasse ble hun kalt “kortvokst”. Hun forteller at både hun og Pernille har blitt kalt gnom tidligere, og at noen har kalt henne for flue og etterlignet henne som en flue (fordi hun var så liten). Her sier Pernille “Og da fikk jeg egentlig lyst til å slå de”. Det Pernille og Andrea forteller i dette sitatet forklarer godt hvordan det kan kjennes ut å få kommentarer på hvordan man ser ut. At Pernille får lyst til å slå de som kaller henne slike ting, viser hvor skadelig det kan være å krenke andre. Hennes tanker er et symbol på hvilke følelser hun kjenner på.

I intervjuene kommer det frem at flere av elevene har opplevd at andre kommenterer på hvordan de ser ut. Henrik har et ønske om at alle på skolen skal lære seg om kjønnsnormer og hvordan vi kan se annerledes ut og at dette er «normalt». Dette ønsket er i tråd med hva læreplanen sier at elevene skal lære. Allerede etter endt 2.trinn skal elevene i norsk lære om hvordan språket vårt kan påvirke andre (Kunnskapsdepartementet 2020c, s.9). Dette kompetansemålet er et godt utgangspunkt for å tematisere generell trakassering og hvordan krenkelser kan være skadelig. Slike krenkelser som disse elevene har opplevd kan påvirke deres selvbylde, og om ikke lærer anerkjenner ulikhet i hvordan vi ser ut vil ikke elevene vite at det er fint å være forskjellige. På den ene siden kan lærer velge å ha et søkelys på hvordan ytringer om hvordan andre ser ut, kler seg eller oppfører seg er mangfoldig og fremme forskjellighet blant mennesker. På den andre siden ser vi igjen hvor stor makt lærere og skolen har når det gjelder hva elevene lærer. Innenfor språk og hvordan dette kan påvirke andre, kan lærere velge å ha et helt annet fokus enn det Henrik ønsker. I læreplanen er ikke kjønn og seksualitet presentert i dette kompetansemålet og det vil derfor ikke være gitt at lærer har fokus på slike ytringer. Det språket læreren og skolen aksepterer, og fremmer vil påvirke elevgruppen og hvordan de lærer å snakke om og med hverandre.

Elevene kommer her med flere eksempler på hvordan de fortsatt sliter med kjønnsnormer. De gir selv uttrykk for at de er åpne for at alle skal få gå kledd som de vil og se ut som de vil. Samtidig gir de flere eksempler på hvordan andres forventninger påvirker dem. Flere av elevene synes det er problematisk at vi for eksempel har en gutte- og jente avdeling på butikken og skulle heller ønske at butikkene hadde en samlet barneavdeling. De tenker at økt undervisning om kjønnsnormer og forventninger kan være med på å påvirke hvordan andre ser på mangfoldet. For eksempel må elever lære seg at gutter og kan ha langt hår, slik at gutter slipper å få kommentar på at de er jente bare på grunn av langt hår. Jeg tenker at dette er en indikator på at skolen fortsatt må jobbe med hvordan man snakker om forskjellighet i klasserommet. Er ikke alle slags mennesker med ulikt utseende og klesstil representert i undervisningen, vil fortsatt gutter i kjole være «uvant» å se, slik som Oline forklarte.

I denne delen av analysen viser elevene en forståelse for kjønnsnormer og forventninger. Ser vi dette i lys av teori kan barn fra tidlig alder oppfatte at gutter kan gjøre «jenteting», men at dette samtidig kan skape reaksjoner fra andre. Noen av elevene sier at alle skal få være seg selv og gå som de vil. Samtidig viser de til erfaringer og tanker rundt det å bli ertet og mobbet om man skiller seg ut fra «det vanlige». De har altså en forståelse av at det de sier og håper på skiller seg fra den virkeligheten de lever i. Disse elevene virker å få en forståelse av at alle kan være seg selv og at åpenhet i undervisningen kan føre til mer åpenhet rundt for eksempel hvem de liker. Undervisning og arbeid med kjønnsnormer bør presenteres og tas på alvor i skolen og da vise den virkelige verden om hvordan det er for eksempel å skille seg ut og gå mot det som forventes av ditt kjønn. Elevene viser et stort ønske rettet mot at alle elever på skolen skal få representert det mangfoldige i kjønn og seksualitet. De mener at dette vil føre til kunnskap og da større forståelse for mangfoldet som finnes i skolen. For noen av elevene gjelder dette hvorvidt de kan få med ulike farger, for andre gjelder dette hvordan de ser ut, og for andre hvilken seksuell orientering de identifiserer seg med.

4.2.2 Åpenhet og takknemlighet

Et av de ordene som er gjentakende i flere av intervjuene er åpenhet. Her snakker elevene om lærere som er åpne, hvordan en mangfoldig undervisning kan skape åpenhet og at elevene selv er åpne for å lære om mangfold og at dette øker toleransen deres. Den undervisningen elevene har fått setter de veldig stor pris på og ser en verdi med.

Elevene gir uttrykk for at økt undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold vil øke åpenheten i klasserommet. Det kan vi for eksempel se når Oline forklarer at det vil være mye lettere for de elevene som bryter med «det vanlige» å si at man har en annen legning, åpent og ærlig til medelever hvis man lærer om dette på skolen. Anne er sikker på at man godkjenner personer mere og tenker at det da ikke har noe å si hvem man liker og hvordan man ser ut. Når Oline forteller om «det vanlige», forstår jeg dette som at hun mener det heteronormative. Dette tyder på at Oline har en forståelse av hvor gitt det i samfunnet er at man er heterofil, og at det vil være vanskeligere for de av oss som har en annen legning. Anne forteller hvordan man godkjenner andre mennesker. Dette tyder på at Anne forstår at alle kan forelske seg i hvem man vil og se ulike ut. Jeg tenker at dette er en indikator på hvor mye fokus lærerne til Oline og Anne har hatt på at vi alle er forskjellige og at man må tolerere dette.

Anne og Olines tanker om hvordan økt undervisning og kunnskap vil føre til mer åpenhet kan vi se i sammenheng med læreplanen. Etter endt 4.trinn skal elevene kunne samtale om identitet, mangfold og fellesskap og reflektere over hvordan det kan oppleves å ikke

være en del av fellesskapet (Kunnskapsdepartementet, 2021e). Dette tolker jeg dithen at skolen og lærerne skal lære elevene om det mangfoldige samfunnet vi lever i. Dette tenker Anne vil hjelpe alle til å respektere og anerkjenne andre mennesker. Begrepene anerkjennelse og respekt henger sammen og dekker flere områder i det inkluderende samspillet i skolen (Arnesen, 2020, s. 55). En relasjon som er bygd på anerkjennelse vil ha bedre forutsetning for å skape en relasjon med respekt, tillit og gjensidighet. Dette gjelder både skoleledelse, pedagoger og ikke minst elever.

Andrea er veldig åpen i intervjuene. I det hun skal forklare hva aseksuell er, forklarer hun at hun identifiserer seg som aseksuell. Hun sier at "jeg forelsker meg i ingen". Henrik forteller om at han føler seg så heldig som får lære om seksualitet, fordi dette ikke var vanlig før i tiden. Han sier "det var ikke vanlig at gutter og jenter, nei gutter og gutter og jenter og jenter var kjæresten". Han synes verden har blitt bedre nå, men at det fortsatt er synd at det ikke er lovt til å forelske seg i det kjønnet man vil, i andre land. Det at Andrea er såpas åpen og ærlig om sin seksualitet, tolker jeg som et tegn på skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold. Hadde Andrea kjent på en heteronormativ holdning, hadde det ikke vært en selvfølge at hun ville delt om hennes legning. Henrik viser og til en takknemlighet. Denne takknemligheten tyder på at elevene selv kjenner på en nytte av å lære om mangfold.

Pernille trekker frem at ting blir mindre flaut å snakke om når de lærer om ting ofte. Hun sier at man lærer om det for å bli trygg og mener at vi må ta dette alvorlig, fordi det finnes mennesker som ikke får lov til å være den man vil. Hun mener at man skal sette stor pris på å få lære om puberteten, fordi dette ikke er en selvfølge i andre land. Andrea tror at grunnen til at andre folk kommenterer hvordan man ser ut, eller hvordan man er, kan være fordi de har det vanskelig selv. Hun sier "Også kan det jo være at de selv har opplevd det samme. Også sånn at de fikk så mange stygge kommentarer og ble veldig lei seg, også har de ikke turt å si noe, så da gjør de det bare videre". Henrik tror at folk som kommenterer slike ting er sjalu eller bare tøffer seg. Trygghet og åpenhet virker å være noe disse elevene kjenner på når det kommer til å være seg selv og hva de snakker om i undervisning. Det virker som skolen har jobbet såpas mye med kjønn og seksualitet, noe som har ført til trygghet blant elevene. Dette kan bety at flere av elevene i større grad har mulighet til å være seg selv, uten å bli krenket av andre. I tidligere sitat har det kommet frem at krenkelse kan føre til ønske om å være voldelig. Jeg tenker derfor at dette støtter påstanden til Andrea der hun snakker om at elever selv som har blitt krenket, kan krenke andre.

4.3 Helhetlig seksualundervisning

Etter å ha samlet inn datamaterialet mitt på en og samme skole får jeg inntrykk av at denne skolen har et søkelys på kjønns- og seksualitetsmangfold. Jeg har både fått sett på handlingsplanen deres mot mobbing, trivselsregler, hvordan helsesykepleier holder pubertetsundervisning og hvordan elevene opplever undervisningen til lærerne. I mitt datamateriale kommer det tydelig frem hvordan lærere som del av skolen har jobbet med kjønn og seksualitet, knyttet til ett trinn. I intervjuene forteller elevene om hvordan to lærere har jobbet med flere tema innenfor kjønns- og seksualitetsmangfold. Disse lærerne beskrives som åpne, ærlige og trygge, og som to personer som har klart å skape en tillit i elevgruppen. Legger man sammen undervisningen lærerne gir og pubertetsundervisningen til helsesykepleier, er dette med på å danne en helhetlig seksualundervisning for elevene.

4.3.1 Elevenes ønske om undervisning

I alle tre intervjuene snakker vi om når elevene synes de bør lære om kjønn og seksualitet. Her kommer det tydelig frem at de aller fleste mener at dette bør skje i både barnehagen og på 1.trinn. De ser fordelene med å lære om kjønns- og seksualitetsmangfold såpass tidlig, fordi de da kan lære at er lov. Oline sier at det vil være mye lettere for de elevene som bryter med "det vanlige" å kunne snakke åpent og ærlig med medelever om dette, fordi de har lært å tolerere mangfoldet. Veronika trekker fram viktigheten av å snakke om kjønns- og seksualitetsmangfold allerede i barnehagen. Hun sier: "Ja tenk hvis du har to mammaer, og vennene dine ikke har det.. da blir det jo ekkelt hvis de ikke vet at dette er vanlig". To av elevene husker at de lærte at det finnes flere kjønn da de gikk i barnehagen. Dette tror de de lærte om fordi det var en person på deres avdeling som identifiserte seg som hen. Det som blir nevnt flere ganger av elevene er viktigheten av å normalisere. De sier at det er viktig å lære om ulike kjønn og legninger, fordi dette kan skape mer aksept, og da kan elever unngå å bli ertet eller mobbet av andre medelever. Lasse sier "det er kjekt å vite hva man skal si og hvordan man skal være". Det kommer altså tydelig frem at elevene selv opplever undervisningen som positiv og ser en nytte av å lære om kjønns- og seksualitetsmangfold.

Med svarene til elevene som utgangspunkt ser jeg at deres ønske om undervisning ikke samsvarer med læreplanens mål om kjønn og seksualitet. Det kommer tydelig frem at elevene selv mener det er viktig at skolen jobber med kjønns- og seksualitetsmangfold. De trekker frem at økt undervisning skaper økt aksept. Oline forteller om hvordan det vil være lettere for de elevene som bryter med «det vanlige», hvis medelever lærer seg å tolerere mangfoldet. Det er elevene selv som forklarer hvordan deres aksept og toleranse har blitt påvirket positivt når det kommer til hvordan skolen arbeider med kjønns- og seksualitetsmangfold. Her igjen blir mobbing og erting i sammenheng med kjønn og legninger tatt opp. Dette kan være et tegn på at elevene er redde for hva andre vil si om man bryter med det heteronormative.

Å ha muligheten til å høre med elever om når de selv skulle ønske at de lærte om ulike temaer ser jeg som nyttig. Det er via elevstemmen vi vet hva elevene sitter igjen med av læring og erfaringer. I de erfaringene elevene forteller om her kommer det tydelig frem en nytteverdi av å lære om kjønns- og seksualitetsmangfold i tidlig alder. Dette betyr at skolen har et stort ansvar i hvordan de legger opp deres arbeid med mangfoldig arbeid. Selv med læreplaner som ikke inkluderer verken ordet kjønn eller seksualitet i 1.trinn, har elevene lyst til å lære om det. Dette betyr at det er skolen selv som må fremme læring og refleksjon rundt toleranse og inkludering av hele mangfoldet i samfunnet. Denne læringen vil elevene ha, og da tenker jeg at det burde de få.

4.3.2 Åpne, ærlige og trygge lærere

I undervisningen elevene har hatt om kjønn, seksualitet og pubertet har de opplevd lærere som har vært svært åpne, noe som er med på å skape åpenhet og trygghet rundt elevene. Dette kommer frem ved flere anledninger i intervjuene. Kåre forteller at det til å starte med var litt uvant å for eksempel høre om kjønns- og seksualitetsmangfold og ulike legninger. Denne tanken har derimot endret seg, fordi han "har hørt det mange ganger". Her kommer Kåre med et klart eksempel på hvordan hans kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold har endret seg. Det kan virke som Kåre har gått fra å ikke vite noe om temaet, til å få økt kunnskap. Denne kunnskapen virker å ha økt hans toleranse og åpenhet for mangfoldet som finnes på skolen. Jeg tenker at når Kåre sier «har hørt det for mange ganger», så

kan dette tyde på at det har blitt en selvfølge at alle skal få være seg selv og like hvem og hva de vil.

I intervjuet trekker elevene frem to lærere som har vært med på å skape en åpenhet og trygghet rundt kjønn, seksualitet og pubertet. Den ene læreren har de hatt tidligere og den andre læreren har de undervisning med nå. Læreren de hadde før beskrives som en åpen og ærlig person, som snakket om alt mulig til enhver tid. Veronika sier at "Ja vi lærte jo litt om at alle kan forelske seg i den man vil og at selv om man er født som gutt, så kan man føle seg og bytte kjønn". Elevgruppen hadde alltid mulighet til å stille alle slags spørsmål til denne læreren og de visste at de alltid fikk et svar, uansett hva de pratet om. De forteller at læreren deres ikke synes noen ting var flaut og at hun "alltid hadde noe om seksualitet". Fordi at de startet å prate om kjønns- og seksualitetsmangfold såpass tidlig, merker de nå at det ikke lenger er kleint eller flaut å snakke om det. I tillegg til dette har denne undervisning vært med å hjelpe elevene. Veronika snakker om at det er godt å høre at alle mennesker er forskjellige, og at det er bra å være litt annerledes i stedet for at alle er helt like. Alice sier også at det er godt å vite at det ikke har noe å si hvilket kjønn man vil være og at det ikke ha noe å si hvem man liker. Hun mener at dette gjør elevene mer trygge, slik at de kan være mer åpne og seg selv, uten å tenke at noe er "feil". Herman sier og at dette kan være med på at ingen elever trenger å "føle seg gjemt i skyggen.. ja bare på grunn av legningen eller seksualiteten sin".

Den læringen disse elevene sitter igjen med, anser jeg som ekstrem viktig. De forklarer hvordan deres toleranse har blitt påvirket og at skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold har fått de til å kjenne på en åpenhet og trygghet. Denne åpenheten og tryggheten tenker jeg kan påvirke elevene til å være seg selv, men også være med på å hjelpe medmennesker disse elevene vil møte i fremtiden. De tar med seg at det er godt å vite at alle mennesker er forskjellige. Dette kan være et tegn på at elever ofte sammenligner seg selv med andre og føler seg annerledes. Ved hjelp av undervisning og læring ser det ut til at elevene vet at de kan være hvem de vil og at dette er greit. Når Herman forteller om at ingen elever skal kjenne på følelsen av å leve i skyggen, tenker jeg han tenker på de av oss som føler de må være noen andre enn de selv. Får man kommentarer på hvordan man er som person, hvordan man ser ut eller hvem man liker, kan dette påvirke hvorvidt du er deg selv og aksepterer deg selv. Det kommer frem her hvordan en lærer kan påvirke tankegangen og aksepten til elevene i en veldig stor grad. Jeg kan forestille meg at alle elever hadde følt seg inkludert om alle skoler og lærere hadde undervist på denne måten. At skolen fremmer mangfold som en ressurs vil være livsviktig for alle og enhver som går på skolen.

4.3.3 Undervisning

Anne synes det er veldig interessant å lære om disse temaene. Hun trekker frem hvordan læreren de har nå velger å legge opp undervisningen om kjønn, seksualitet og pubertet. For eksempel så har læreren valgt å ha ulike aktiviteter der elevene selv må reflektere og tenke over hva de mener og tenker rundt temaene. Her må de ta stilling til om de er enig eller uenig i ulike påstander. Ved at lærer velger å gjøre dette, blir ikke undervisningen kjedelig. Anne mener at de lærer mer ved å gjøre det på denne måten som er gøy, enn hvis de for eksempel hadde jobbet med ark- noe som beskrives som kjedelig. Hun sier "Da synes man jo det er kjedelig, så da bryr man seg ikke så mye, man gjør det bare og så glemmer man det. Men hvis vi har aktiviteter, så er det liksom gøyere, så da lærer vi litt mere og husker litt mere, det er gøy". Også her tenker elevene at det hjelper at de snakker om ting ofte, fordi det da blir mere "normalt". Oline sier at

”så hvis du lærer om det ofte, så kan det være det blir lettere, fordi du da er vant til å snakke om det”. Det viser seg også at læreren elevene har nå også har skapt en åpenhet og trygghet i elevgruppen. Anne forklarer at de har kjent denne læreren lenge nå og dette gjør til at de føler seg trygge på henne. Hun tror ikke at elevene hadde stilt så mange spørsmål som de gjør nå, om de hadde hatt en annen lærer. De er allerede bekymret for om de får ny lærer neste år, eller om de beholder denne læreren. Oline og Anne er bekymret for hvordan en eventuell annen lærer legger opp undervisningen neste år, fordi de liker det som det er nå. Oline forteller at det blir som å starte helt på nytt om de får en ny lærer, og dette er alle andre i hennes intervju også enig i. Hun forklarer hvor trygge og vant de er blitt til denne læreren og hvor enkelt det er å spørre om spørsmål og eller hjelp om de trenger det. Kåre sier ”Ja fordi vi er liksom på sånn 80 %, også med en ny lærer går det ned til 0 % igjen”. Anne sier at det ikke vil bli det samme igjen, fordi de er så veldig trygge på læreren sin nå.

Tidligere har elevene fortalt hvordan de har blitt påvirket av læreren sin når det kommer til hvor ofte læreren deres har snakket om kjønn og seksualitet. Det virker som dette har gjort de trygge nok til å kunne stille spørsmål og være åpne til sin lærer. I dette avsnittet kommer det også frem at elevene blir påvirket av hvordan lærerne velger å holde undervisningen. Det at læreren deres velger å legge opp til variert undervisning hvor elevene også må reflektere og erfare hvordan deres tankegang er, virker å ha påvirket elevenes lærelyst og motivasjon. Jeg forstår det slik at en slik tilnærming til læringen skaper en interesse hos elevene. Fordi elevene forteller om hvor trygge de er blitt på læreren, kan jeg forestille meg at læreren ofte har snakket om en mangfoldig forståelse på kjønn og seksualitet. Trygghet og tillitt virker å stå høyt hos elevene og de ser en nytte av dette i forholdet deres med lærer. Det virker som elevene har mulighet til å stille spørsmål og få svar på det de lurer på. Jeg kan tenke meg at ingen spørsmål er dumme og at læreren viser interesse i det som interesserer elevene. Læreren som del av skolen har også fått elevene sine til å huske det de lærer om. Dette tror jeg kan være på grunn av at elevene selv må tenke og reflektere rundt tema og at det er aktivitetene som er med på å skape elevenes læring.

Ser vi disse aspektene i lys av teori tenker jeg vi må se på hvordan kvaliteten i undervisningen påvirker læringsmiljøet. Den kvaliteten elevene her viser til er en sentral kilde til variasjon i motivasjon, engasjement og læringsutbytte sosialt og faglig hos elevene (Ertesvåg, 2019, s. 167). Altså vil det som skjer i klasserommet og dens kvalitet ha stor betydning for om elevene engasjerer seg i læringsaktiviteten, for trivsel og for hva de lærer sosialt og faglig. Her ser vi at læreren har en avgjørende rolle for kvaliteten av læringsprosessen og læringsmiljøet til elevene. I dette læringsmiljøet vil også forholdet mellom lærer og elev være sentralt. Det samspillet og den interaksjonen lærer har med elev vil kunne påvirke kvaliteten i læringsmiljøet og læringsprosessen. I tillegg til dette har lærerens interesse for elevene påvirkning på hvordan relasjonene blir. Å vise interesse, anerkjenne og respektere elevene for det de lurer på, vil være en respektfull læremåte fra lærerens side, som fordomsfritt lytter til hva elevene tenker og føler. Dette vil gi lærer et innblikk i elevens livsverden og lære å kjenne elevens egne erfaringer, opplevelser og følelser (Arnesen, 2020, s.55). Dialogen og åpenheten mellom lærer og elev dukker opp i mange flere av svarene til elevene i denne oppgaven. Dialog og åpenhet er grunnlaget for å bli kjent med hverandre slik at man får bygd på et felles fokus og en felles forståelse i læringsmiljøet. For at en lærer skal vite hva elevene lærer og tenker, er dialogen nødt å være til stedet.

Elevene på dette trinnet har hatt pubertetsundervisning med både lærer og helsesykepleier. Det kommer frem i intervjuene at denne undervisningen ble gjennomført på litt ulik måte. Med lærer ble trinnet delt i klasser bestående av både gutter og jenter. Denne undervisningen ble gjennomført som et ukesprosjekt i uke 6 og var noen måneder før elevene skulle ha pubertetsundervisningen med helsesykepleier. Henrik forteller at han synes det var fint at de lærte om pubertet også før de møtte helsesykepleier. Dette gjorde det mindre flaut, og Henrik setter pris på å lære ting flere ganger slik at han ikke glemmer det. Pernille sier at "Jo oftere vi lærer om ting, jo tryggere blir vi, og da blir det mindre vanskelig når vi møter på noe nytt". Maria og Herman satte pris på at undervisningen med lærer var over lengre tid og at hun hadde flere temaer.

4.3.4 Mangfold og inkludering

Det vises her at skolen er avhengig av hvordan lærere velger å undervise om kjønns- og seksualitetsmangfold. Elevene trekker frem at åpenhet og trygghet påvirker elevene i stor grad. Her får de følelsen av at de kan stille spørsmål og få svar på det de lurer på. Læreren som en del av skolen er med på å normalisere temaene ved hjelp av åpenhet, ærlighet og trygghet. I dette materialet vises det også at elevene påvirkes av de aktivitetene som blir gjort i klasserommet. De fremhever bruken av variasjon i praktiske oppgaver som noe positivt og snakker også om at jo mer de lærer om det, jo mer husker de. Det vises også at elevene og lærer har skapt en tillit mellom seg. Denne tilliten gjør det mulig for elevene å stille spørsmål og de vet at de får svar av læreren sin. Det tyder på at lærer er interessert i det som interesserer elevene, og gir elevene mulighet til å utforske og reflektere rundt ting de undrer over.

Edvard Befring er en av de mest anerkjente professorene i spesialpedagogikk i Norge og har lansert Berikelsesperspektivet, også kalt Enrichment Perspective (Befring, 2014, s.27). Dette perspektivet handler om at det er en berikelse å være forskjellige. Dette innebærer at en skal ha respekt for mangfoldet og se at variasjon i mennesker er en verdifull realitet. I skolesammenheng betyr dette at lærer bør ha et positivt fokus på elevens utvikling og læring, og at alle barn har et lærings- og utviklingspotensial i seg. I elevenes svar kommer det tydelig frem at deres lærere har ytret slike holdninger. Å respektere mangfoldet vil sette et søkelys på at variasjon er en berikelse og ikke problematisk. Hvis læreren skal se på mangfoldet som en ressurs, innebærer dette å legge rette for læringsdifferensiering og tilpasset opplæring for hver enkelt elev. Dette vises også i elevenes svar om hvordan undervisningen blir holdt når de lærer om kjønn, seksualitet og pubertet. Elevene trekker frem gode undervisningstimer og det virker som de ser på dette som en motivasjon for læring. Måten lærer underviser på, skaper en lærelyst og interesse for elevene.

Alle elever har ulike styrker, personligheter, talent, og ulike læringsstiler de foretrekker. I tillegg til dette kommer ulike interesser og da ulike kunnskapsområder og personlige verdier. Ved å ta utgangspunkt i elevenes ulike forutsetninger og potensiale, kan man vise respekt for den enkelte elev og dens interesser, mestringsområder og motivasjon (Befring, 2014, s. 121). For å finne ut hvilken lærer du er, kan det være lurt å tenke på hva det er du anerkjenner i klasserommet. Anerkjenner du mangfoldet i klasserommet kan dette føre til inkludering. Hvis anerkjennelse uteblir fra klasserommet er det store muligheter for at ulike former for krenkelser og sosiale konflikter fremmes (Goth & Økland, 2020, s. 70).

Det finnes flere definisjoner på hva det betyr å ha en inkluderende skole. Arnesen (2020, s.86) definerer inkludering som noe dynamisk, flerdimensjonalt og relasjonelt. Hun ser på flere dimensjoner som er med på å definere inkludering og disse er: tilgang og muligheter, likeverd, solidaritet og anerkjennelse, demokratiske verdier, medvirkning og deltakelse, tilhørighet, fellesskap og mangfold og til slutt livskvalitet. Disse dimensjonene forklarer Arnesen at gjelder arbeidet i klasserommet. Det er nemlig ikke gitt at alle skoler legger til rette for inkludering og dette krever ulike tilpasninger. Først og fremst bør man som lærer tenke gjennom meningen i aktiviteten som foregår i klasserommet. Hvis en lærer blir oppmerksom på hvordan klasserommet blir et hinder for faglig arbeid og kontakt med medelever, kan også dette gjøre klasserommet til noe positivt. I utgangspunktet skal alle elever bli anerkjent og kjenne seg igjen i det arbeidet som blir fremmet i klasserommet.

En side ved inkluderingsbegrepet kan forstås som at betydningen av samhörighet og samhold er likeverd og solidaritet. Hvilket innebærer at tilgivelse, nestekjærlighet og solidaritet bør etterstrebes slik at elevene stiller opp for hverandre og viser raushet når det gjelder forskjellene dem imellom (Arnesen, 2020, s. 87). Med dette som utgangspunkt vil ingen elever stå alene. Det vil være nyttig at elever medvirker skolehverdagen sin. Ved å sette søkelys på elevers stemme, verdier og medvirkning vil også dette være et mål som de etterstreber.

Skoleelever er på skolen ca. 6 timer hver dag, så det å føle tilhørighet til dette fellesskapet er svært betydningsfullt. Vi må derfor hele tiden jobbe aktivt med mobbing, vold, diskriminering og trakassering.

Jeg tenker at de dimensjonene Arnesen bruker for å definere inkludering har store likheter med den overordnede delen i læreplanen. Denne delen bygger på opplæringen barn og unge får fra første klasse helt til videregående og utdyper videre verdigrunnlaget i opplæringen, tydeliggjør skolen og lærerens ansvar for danning. Et av prinsippene som er nevnt for skolens praksis i overordnet del er: 3.1 Et inkluderende læringsmiljø (Utdanningsdirektoratet, 2020). Her står det at skolen skal utvikle et inkluderende fellesskap som fremmer helse, trivsel og læring for alle. Dette innebærer at læringsmiljøet skal være raust og støttende og ha en positiv kultur der elever oppmuntres og stimuleres til faglig og sosial utvikling. Her vil et tydelig læringsmiljø utarbeides av omsorgsfulle voksne i samarbeid med elevene. En av jobbene til disse omsorgsfulle menneskene er å forebygge mobbing og krenkelser, og ikke minst skal mangfold anerkjennes som en ressurs. Får lærer til å utarbeide et læringsmiljø som fremmer helse, trivsel og læring kan dette være et godt psykososialt miljø for mange elever. Da vil elevene vite at de skal respektere forskjellighet og forstå at alle har ulike og unike plasser i fellesskapet. Dette kan være et trygt læringsmiljø for alle elever.

4.4 Heteronormativ seksualundervisning

Tidligere i analysen har elevene kommet med flere eksempler på hvordan skolen kan jobbe med en inkluderende undervisning om kjønn og seksualitet. Det kommer tydelig frem at elevene har lært seg et språk som inkluderer alle slags identiteter og personer. Det kan tyde på at noe av skolens arbeid med kjønn og seksualitet ikke er like mangfoldig. I denne delen av analysen skal jeg se på hvordan kjønn og seksualitetsundervisning også kan bli uttrykt på en heteronormativ måte. Denne

forståelsen får jeg ved å se på hvilke valg helsesykepleier tar før, i og under pubertetsundervisningen til elevene.

4.4.1 Kjønnsinndeling

På denne skolen er pubertetsundervisningen lagt til 5.trinn. Her er det lagt opp til at undervisningen skal lære elevene om hvilke endringer som forekommer i puberteten. Helsesykepleier hadde undervisning med elevene i 1,5 time og trinnet ble delt inn i kjønn (jenter og gutter). Hun forklarer at det er lettere å dele de slik, fordi de da kan ha mer fokus på hver sin endring. Altså kan jentene fokusere på de endringene som gjelder de, og guttene deres endringer. Hun forklarer videre at de har et større fokus på menstruasjon med jentene og et mer generelt fokus hos guttene. I tillegg til dette forklarer hun at guttene ofte fniser litt mer når man prater om "jenteting" og det vil hun unngå når det er snakk om pubertet. I år skal elevene lære om pubertet, mens når elevene går i 8. vil fokuset være mer på sex.

Som nevnt velger helsesykepleier å dele trinnet i gutter og jenter. I og med at hun tar dette valget, oppfatter jeg at helsesykepleier tar for gitt at det finnes elever som verken identifiserer seg som jente eller gutt. Her kan jeg forestille meg at undervisningen kan føles utrygg for de elevene som identifiserer seg som noe annet enn jente eller gutt. Helsesykepleier forklarer hvordan fnising kan skape utrygghet hos jentene når de snakker om mensene, noe som tyder på at hun i utgangspunktet har tenkt på hvordan undervisningen kan legges opp på en tryggest mulig måte. Jeg tenker at vi tåler fnising i den forstand det kan komme i en slik undervisning. Det vi ikke tåler er utrygghet. Det ser ikke ut til at helsesykepleier tenker over hvor ekskluderende en slik kjønnsinndeling er. Jeg tenker at alle kjønn skal lære om det motsatte kjønnets endringer i puberteten. Ved at alle elever lærer om hverandre, vil dette være med på å skape en åpenhet i elevgruppen og undervisningen vil bidra til å normalisere endringene som kommer til å skje under pubertet. Hun vil unngå at guttene fniser når det snakkes om pubertet, noe jeg tenker guttene gjør fordi dette er et tema som er nytt og ikke snakket like mye om.

4.4.2 Seksuelle følelser

Noe av det helsesykepleier valgte å fokusere på i pubertetsundervisningen var seksuelle følelser og hvordan disse kan komme til syne i puberteten. Her snakket helsesykepleier om hvilke fysiske og psykiske endringer som skjer med kroppen under puberteten og hvilke seksuelle følelser elevene kunne føle på. Med seksuelle følelser forklarte helsesykepleier kyssing og forelskelse som noe "godt og fint". Hun forklarte videre at man kan kjenne at man er forelsket i samme kjønn og at dette ikke trenger å bety at man er homofil eller lesbisk. Her nevner hun at man kan være interessert i og kjæreste med samme kjønn uten at det betyr at man er homofil eller lesbisk, men at man er interessert.

Når helsesykepleier velger å fortelle elevene om at man kan være interesserte i et kjønn uten å være lesbisk eller homofil, tror jeg at hun har gode intensjoner og har lyst å si at man ikke trenger å sette en merkelapp på hvem man er og liker. Samtidig kan dette være med på å forsterke en følelse av å ikke bli akseptert for å ha en annen legning enn heterofil. Jeg kan forestille meg at det kan være vanskelig å høre dette hvis man kjenner på seksuelle følelser til det samme kjønn og være på vei til å akseptere hvem man er. Her vises det hvordan språket til de som jobber i skolen også kan påvirke hva elevene lærer. Uttrykker vi en frykt for å være homofil, vil også de elevene som identifiserer seg som homofil bli påvirket av denne frykten.

4.4.3 Kjønnsgorgan og sex

Helsesykepleier forteller at elevene skal lære mer om sex når de går i 8.trinn. I det den ene eleven forteller om kondomet hun har sett på gata, virker det som helsesykepleier ikke vil utdype veldig mye om hvordan man bruker et kondom. Hun forklarer at denne brukes for å ikke bli gravid, noe jeg tenker er en snever forklaring på kondomet. Ved å forklare hvordan kondomet brukes av gutter som også skal beskytte seg mot kjønnssykdommer, tenker jeg at arbeidet hennes hadde vært mer mangfoldig. Dette for å inkludere også gutter som har sex med gutter og vil beskytte seg. Videre forklarer hun hvordan tissen skal inn i skjeden. Jeg kan forestille meg at dette er ment som en forklaring på hvor tissen skal inn når man har sex noe som er læring for elevene. Samtidig så tenker jeg at helsesykepleier ekskluderer andre måter å ha sex på. Denne forklaringen kan virke å være fasiten på hvordan man skal gjøre det under sex, noe som jeg tenker er et litt reduksjonistisk syn på sex for alle.

4.4.4 Elevenes opplevelse av undervisningen

Elevene sitter igjen med mye kunnskap om pubertet når denne undervisningen er ferdig. De husker å ha pratet om mensene, grenser og "sex og sånn". Ingen av deltakerne mine husker å ha snakket noe om kjønn og seksualitet under pubertetsundervisningen med helsesykepleier. Kåre forteller om at de har lært om dette med en annen lærer. De har lært at gutter og gutter ikke kan lage barn sammen, men at de kan adoptere. Anne sier også at jenter kan bruke sæddonor. I intervjuet med elevene kommer det frem at elevene har lært om pubertet mye før. Oline sier at "helsesykepleier snakket om akkurat det samme som vi har lært tidligere med vår lærer". Herman sier at helsesykepleier "Hun tok en bombe" og Alice synes det var litt vanskelig å vite hva de snakket om med helsesykepleier, fordi det gikk fort og de byttet tema ganske ofte. Herman, Maria, Veronika og Alice husker veldig godt at de snakket mye om porno og sex med helsesykepleier. De har fått med seg at porno ikke er det riktige bilde på sex. De snakker om at de som er med i porno får penger for det og at de er ordentlige skuespillere. Veronika sier: "Hvis man ser på porno, så er ikke det..det er ikke det som er virkelig. DET er ikke sånn sex er". Alle fire synes det er fint å lære at porno ikke er et riktig bilde på hvordan sex er. Og at det ikke er normalt å se ut slik som de i porno. De sier at man kan ha sex uansett hvordan man ser ut.

I dette materialet vises det hvordan skolen kan jobbe med kjønns- og seksualitetsmangfold på litt ulike måter. Jeg har fått innblikk i hvordan helsesykepleier underviser om kjønn, seksualitet og pubertet, i tillegg til å få innblikk i hvordan to forskjellige lærere underviser. Både lærere og helsesykepleiere er en del av skolen og vil derfor representere skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold. Visjonen til denne skolen er "en god skole for alle". Skolen har utarbeidet seg en handlingsplan mot mobbing som forklarer hvordan lærere og pedagoger skal jobbe systematisk mot mobbing i læringsmiljøet. En av trivselsreglene til denne skolen er å skape trygghet og vise hensyn og respekt for hverandre. Dette skal skolen klare ved å: "bekjempe mobbing og uønsket atferd. Med uønsket atferd forstår vi trusler, vold, mobbing, utestenging, rasistiske utsagn og handlinger, kjønns- og seksuell trakassering, sjikane på grunn av religion eller livssyn. Mobbing er utestenging, plaging: fysisk, psykisk eller verbal plaging over tid". For å bekjempe denne forklaringen på uønsket atferd, tenker jeg skolen må fortsette å jobbe med kjønns- og seksualitetsmangfold.

Min opplevelse er at helsesykepleier har for lite fokus på kjønns- og seksualitetsmangfold. Det blir nevnt hos en av gruppene at man kan forelske seg i ulike kjønn. Selv om hun sier dette, legger

hun opp til en forståelse av at man ikke trenger å være homofil eller lesbisk som om dette var noe negativt, selv om man er forelsket i noen av samme kjønn. Hun velger også å dele trinnet inn i kjønn, noe som kan være vanskelig for elever som ikke identifiserer seg som verken jente eller gutt.

I helsesykepleiers forklaring rundt det å være interessert i det samme kjønn, uten å være homofil eller lesbisk, kan vi se de samme tendensene som var på 1990-tallet. Det kan tyde på en unnvikelse for å undervise elevene om kjønns mangfold på grunn av en frykt for at elevene skal bli homofile eller lesbiske. Før i tiden antok man at kunnskap om kjønns mangfold var «farlig» for barn, noe som førte til at barn ikke fikk undervisning og kunnskap om temaet (Eriksen & Svendsen, 2021, s.217). Dette stemmer dog ikke. Barn som mottar anerkjennelse for hvem de er vil kjenne at dette påvirker selvbildet positivt. Ser man på kjønns- og seksualitets mangfold som noe positivt, vil også barn og unge kjenne at de ikke står alene i det å være annerledes (s.218). I helsesykepleiers forklaring tenker jeg at heteroseksualitet blir forklart som det forventede og at selv om man er heterofil, kan man også være interessert i det samme kjønn. Eriksen og Svendsen (2021, s.218) skriver at «de fleste voksne lesbiske, homofil eller bifile husker at de ble bevisst sin seksuelle orientering mens de gikk i grunnskolen». Dette tyder på at elever som tenker på seg selv som homofil eller lesbisk, er klar over dette når pubertetsundervisningen skjer i skolen. Hvis man da er bevisst på sin seksuelle orientering og får høre at man kan være interessert i det samme kjønn uten å være homofil, vil dette kanskje skape forvirring. På den ene siden kan det virke som helsesykepleier ønsker å inkludere alle med aksept, men samtidig ytrer hun en tanke om at elever ikke skal ønske å identifisere seg som homofil eller lesbisk. Dette tyder ikke på et inkluderende syn på kjønns- og seksualitets mangfold.

Selv med mange forskjellige muligheter for å drive en inkluderende skole, må en vurdere det som bidrar til marginalisering og ekskludering. Hva kjennetegner det vanlige og hva er det som gjør til at inkludering blir vanskelig?

Marginalisering defineres som en prosess som fører til at noen medlemmer av en gruppe skyves ut eller faller helt utenfor gruppen. Denne prosessen kan utvikle seg over tid og kan føre til ekskludering. Når vi snakker om marginalisering er det noen grupper som har større risiko for å bli marginalisert og da eventuelt ekskludert. I og med at marginalisering kan foregå i både tid, rom og faser blir det relevant å se på hvordan dette kommer til syne i skolen, fordi barn og unge bruker mange timer i klasserommet (Arnesen, 2020, s.28). Det å være en del av en gruppe eller å være innenfor er det mange som kan ta for gitt, helt til det kommer et øyeblikk og du står overfor den risikoen av å bli ekskludert. Hvorvidt en person føler seg inkludert eller ekskludert handler både om kulturell signifikant, men også en personlig betydning fordi det handler om den enkeltes opplevelse.

Å føle tilhørighet til et fellesskap er essensielt i skolen. Vennskap skaper tilhørighet og gjør oss alle mindre sårbare, men hva skjer om du ikke har disse vennene og opplever mobbing i stedet for tilhørighet?

Opplæringsloven §9A (1998) handler om at skolemiljøet til elevene skal være et godt og trygt miljø hvor det er nulltoleranse for mobbing, vold, diskriminering og trakassering. Mobbing kan forklares med at noen kan føle seg plaget på grunn av kjønn, seksuell orientering, rase, religion, kultur, utseende, evne eller funksjonshemming. Denne

mobbingen kan både være ikke-verbal og verbale kommentarer, og denne mobbingen kan være skjult eller tilgjengelig for alle. Her igjen vil lærerens arbeid mot erting og mobbing spille en stor rolle. Er det slik at læreren ser på erting som noen elever bør tåle, vil det være mye erting og mobbing (Arnesen, 2020, s. 111). Hvis en elev kommer inn fra friminutt (som er en arena med mindre voksne til stede) og er lei seg, og du som lærer ikke spør om hvorfor denne eleven er trist, vil du kanskje aldri oppdage mobbing. Friminuttene på skolen er mye mindre kontrollert av voksne og det kan foregå mye verbal- og ikke-verbal mobbing. Hvis elev og lærer ikke har en relasjon der man spør hvordan det gikk i friminuttene, vil aldri elever komme til lærer å fortelle om mobbingen heller. Skal man jobbe med det psykososiale miljøet til elevene, kan det være nødvendig å ha søkelys på erting og mobbing. Kanskje du som lærer er nødt til å gå ut i friminuttene og følge med og da gjøre deg tilgjengelig for de som trenger deg. Dette kan medføre til en større trygghet for elevene.

Skolelivet er mangfoldig, og hverdagen til elever kan både være gode og vonde. For mange lærere vil relasjonen med elever være meningen med jobben. Samtidig vil det være lærere som har en stressende hverdag med mye på gjørelisten, og kanskje ikke de vil prioritere å spørre deg om dine erfaringer, din bakgrunn og hvordan du har det. Hvis elever blir ekskludert eller ikke respektert, er det store sjanser for at de ikke vil føle seg betydningsfull. Her spiller læreren og skolen en stor rolle.

4.5 Avsluttende drøfting

I dette kapitlet har jeg løftet fram viktigheten av at skolen arbeider med kjønns- og seksualitetsmangfold, og hvilken betydning dette har for elevene i skolen. Jeg har sett på hva elevene har erfart av undervisning, hvilken effekt dette har hatt på elevene og hvordan skolen og pedagoger arbeider for å inkludere mangfold i deres forståelse av kjønn og seksualitet. Helhetlig seksualundervisning vises å være et redskap for å gjøre dette arbeidet i skolen. Her vil jeg trekke frem åpenhet, interesse, trygghet og tillit som viktige faktorer i dette arbeidet.

Skolen har som mål at alle ansatte skal aktivt følge med om elevene har et trygt skolemiljø. I dette arbeidet trenger barn og unge veiledning, hjelp og oppmerksomhet fra nærværende voksne med varmt hjerte og klokt hode. Det er interessant å se forholdet mellom skolens visjon og det elevene sitter igjen med av refleksjoner, erfaringer og kunnskap. Analysen viser oss at det er elevene som kan gi oss svarene på hva vi kan oppnå i arbeidet med kjønns- og seksualitetsmangfold. Dette kommer tydelig frem i de svarene elevene gir i samtale om kjønn og seksualitet. De sier at det vil være mye lettere for elever som bryter med «det vanlige» hvis man lærer om mangfold på skolen. Elevene er helt sikre på at man godkjenner andre personer mere og tenker at det ikke har noe å si hvem man er, ser ut eller hvem man liker, om dette også læres om på skolen. Dette tyder på at helhetlig undervisning og kjønn og seksualitet har en stor betydning for elevene.

Elevene reflekterer over egne erfaringer, men viser også omsorg og forståelse når det kommer til andres tanker og følelser. De klarer å sette seg inn i andres følelser når de reflekterer rundt hvor vanskelig noen kan ha det når de bryter med det heteronormative. Det er elevene selv som sier at økt undervisning skaper en åpenhet og tillit i læringsmiljøet. Helhetlig undervisning om kjønn og seksualitet skaper en kunnskap elevene selv får nytte av og bruker i møte med andre mennesker. Det elevene forteller om i intervjuene er også den kunnskapen elevene sitter igjen med og vil ta med seg

videre. Det vil si at de har blitt påvirket både av læreren sin og det læreren har undervist om, og tar nå med seg innstillingen om at «man kan være hvem man vil og forelske seg i hvem man vil».

I elevenes svar vises det at forholdet mellom den skrevne og den opplevde læreplanen henger sammen i deres læring og forståelse av kjønn og seksualitet. I samfunnsfag skal elevene etter 2.trinn beskrive og gi eksempler på mangfold i Norge med vekt på ulike familieformer og folkegrupper (Kunnskapsløftet, 2019, s. 50). Dette vises i elevenes svar når for eksempel Veronika trekker frem viktigheten av å snakke om at noen barn kan ha to mammaer. Hun mener at det er viktig å snakke om dette allerede i barnehagen, fordi det kan oppleves vondt for de som har to mammaer og eventuelt blir ertet for det. Det virker som elevene på dette trinnet har fått representert flere ulike former for familie. Dette vises også i elevenes mangfoldige forståelse på legning hvor de prater om at noen kan være lesbiske, noen homofile, og noen panfile. Elevene skal også kunne presentere og gi eksempler på hvilke rettigheter barn har i Norge og hva man kan gjøre om disse rettighetene blir brutt. Barns rettigheter handler om at de skal få være seg selv uten å oppleve frykt, og jeg tenker derfor at elever må lære seg at enkelte sosiale grupper har større sannsynlighet for å oppleve frykt bare på grunn av den de er, går kledd eller den legningen de har. Veronika trekker frem at det er godt å høre at alle mennesker er forskjellige, og at det er bra å være litt annerledes. Anerkjennelse og tilhørighet betyr mye. Det virker å være en felles forståelse av at annerledeshet skal anerkjennes og at alle elever skal få være den de er, uten å kjenne en frykt for mobbing og krenkelser. Jeg tolker elevenes svar dithen at de har fått lære om kjønns- og seksualitetsmangfold på en naturlig måte. Det kan fort bli et unaturlig fokus på noe som er mer sjeldnere og med det prøver jeg å gi uttrykk for at et unaturlig fokus på dette kan være skadelig for kampens skyld. Det vi vil er at alle skal få være seg selv og bli akseptert for den de er.

Etter endt 4.trinn skal elevene også presentere menneskerettighetene og de rettighetene barn har. De skal kunne samtale om identitet, mangfold og fellesskap og reflektere over hvordan det kan oppleves å ikke være en del av fellesskapet (Kunnskapsløftet, 2019, s.51). Når Pernille skal forklare hva hun legger i kjønn og seksualitet, sier hun at «Ja og hva du blir født som, men også i løpet av den tida du lever da, så kan du plutselig være at du føler deg som det motsatte kjønn enn det du blir født som». Her viser Pernille en forståelse over både identitet, mangfold og kjønn i former av kropp, jus og kjønnsidentitet. I elevenes svar vises det godt at de sitter igjen med det læreplanen tematiserer.

Studien viser konkret at tema som kjønn, seksualitet og pubertet bør undervises om i tidlig alder. Nærmere spesifisert vil elevene at kjønns- og seksualitetsmangfold skal læres om allerede når de går i barnehagen og på 1.trinn. Elevutsagnene fra studien min kan gi et bilde på hvilke måter man kan undervise om kjønns- og seksualitetsmangfold og hvilken effekt denne undervisningen kan gi elevene. Til tross for dette, kommer en del av kompetansemålene for sent sammenlignet med hva elevene ønsker. Formuleringen i kompetansemålene gir skolen og lærerne et stort handlingsrom når det kommer til tolkning av disse, og hva de prioriterer å inkludere i deres undervisning. Her vil det altså være avgjørende om du har en lærer som ønsker å undervise om kjønn og seksualitet allerede fra 1.trinn. I tillegg til dette vises det i tidligere forskning at elever har ulike opplevelser av hvordan lærere velger å jobbe med hatefulle ytringer mot lhbtqi- elever. Slår læreren ned på de hatefulle ytringene? Legger læreren frem at det finnes mennesker som har slike ytringer? Varsler lærer videre om hen observerer slike krenkelser? I studien min kan det virke som elevene har hatt flere slike lærere - Lærere som har

undervist om det positive i mangfoldet i samfunnet og vist elevene hva enkelte lhbtqi-personer opplever av mobbing, trakassering, vold og krenkelser.

Det viser seg i elevenes svar at undervisningen de har hatt har vært med på å påvirke deres toleranse mot mangfoldet. Ut fra mine intervju er det åpenbart at elevene har et uttrykk på at de skulle lært om kjønn, seksualitet og pubertet i tidligere alder. Jeg tenker at elevstemmen skal være tungtveiende, men samtidig så må det problematiseres mot en læreplan som vil at elever skal lære flere ting og at læreplanen ikke konkret nevner kjønns- og seksualitetsmangfold i kompetansemålene før i senere alder. Hadde læreplanen forklart hvordan kjønns- og seksualitetsmangfold ikke skal læres i tidlig alder, hadde det vært lettere og forholdt seg til det. Det store problemet er at læreplanen kommenterer verden det positive eller de negative sidene ved å lære om kjønns- og seksualitetsmangfold i tidlig alder. Kan det være på grunn av manglende kunnskap? Har de det samme synet på seksualitet som før i tiden? Mener de at barn vil bli forvirret og eventuelt homofil av å lære om det? Jeg tenker at lærere vil forstå bedre om det kommer frem en forklaring på hvorfor.

5 Avslutning og videre forskning

Gjennom tidligere forskning vises det at fagfeltet dokumenterer utilstrekkelig praksis når det kommer til skolens arbeid med kjønns- og seksualitetsmangfold (Røthing & Svendsen, 2009). Det vises i elevenes refleksjoner og tanker at denne skolen og lærere der, har jobbet mye med temaet. Elevene ser ut til å ha bred kunnskap når det kommer til kjønnsidentitet, seksualitet og pubertet. De forteller også at denne læringen har hatt stor betydning for de personlig og at de vil ta med seg denne kunnskapen videre i livet. Elevene viser at skolen gjør et godt arbeid når det kommer til kjønns- og seksualitetsmangfold. I denne studien har vi fått innblikk det elevene føler skolen har oppnådd i arbeidet.

I avhandlingen kommer det frem hvor stor makt både skole og lærer har når det kommer til hva som skal læres, hvordan det skal læres og hva som skal anerkjennes i denne læringen. Elever som bruker utrolig mye tid på skolen, kan ende opp med å ha en lærer som ikke anerkjenner den de er i klasserommet. Det at lærer gjør dette, viser seg å være avgjørende for elevers trygghet og tilhørighet i skolen. Det viser seg at den kompetansen lærer og skole sitter påvirker også hvordan skolens politikk og undervisning inkluderer kjønns- og seksualitetsmangfold.

Hvordan lærere velger å holde undervisningen og hvordan de velger innholdet i undervisningen, er noen spørsmål som i løpet av avhandlingen min har vekket stor interesse hos meg som forsker. I tillegg til dette er det interessant å se på hvor stor påvirkning kompetanse i temaet har på den undervisningen som blir holdt av lærer. Å skulle forsket på disse spørsmålene ville gjort studien min enda mer utfyllende, fordi jeg da hadde fått sett dette arbeidet fra lærerens perspektiv. Det hadde vært interessant å høre hvordan lærere ser på læreplanen i tilknytning til kjønns- og seksualitetsmangfold, i tillegg til å høre med lærerne hvordan de øker sin kompetanse til tematikken. I min studie vises det kun hvordan en skole arbeider med kjønns- og seksualitetsmangfold og det hadde derfor vært interessant å se om andre skoler jobber like godt med dette.

Jeg håper og tror at denne avhandlingen kan være et bidrag til videre debatt. Fokus på kjønns- og seksualitetsmangfold må komme frem i lyset og bli en naturlig og balansert del av skole- og samfunnsdebatten.

Referanser

Anderssen, N., Eggebø, H., Stubberud, E. og Holmelid, Ø. (2021). *Seksuell orientering, kjønns mangfold og levekår. Resultater fra spørreundersøkelsen 2020*. Bergen: Universitetet i Bergen. Hentet fra: https://nforsk.brage.unit.no/nforsk-xmlui/bitstream/handle/11250/2760732/Seksuell_orientering_kj%25C3%25B8nn_smangfold_levek%25C3%25A5r.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Arnesen, A. L. (2020). *Pedagogisk nærvær. Skolen som inkluderingsarena og risikosone*. Oslo: Universitetsforlaget

Befring, E. (2014). *Den forløsende pedagogikken. Læringsvilkår som gjør gode skoler gode*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bufdir. (2022). *Skole og utdanning*. Hentet fra: https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtq/Skole_og_utdanning/

Bø, I. (2014). *Kjønnsblind, kjønnsnøytral eller kjønnsbevisst?* Oslo: Universitetsforlaget

Christoffersen, L. og A. Johannesen. 2012. *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Oslo: Abstrakt forlag.

Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.

Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving*. (5. Utg). Oslo: Gyldendal akademisk.

Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving*. (6. Utg). Oslo: Gyldendal akademisk.

Eggebø, H., 2020. *Kollektiv kvalitativ analyse*. Norsk sosiologisk tidsskrift 4

Eriksen, I., M., & Lyng, S., T. (2015). *Skolers arbeid med elevenes psykososiale miljø – gode strategier, harde nøtter og blinde flekker*. Hentet fra: <https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og->

Eriksen, K., G. & Svendsen, S., H., B. (2021). Kjønn- og seksualitetsmangfold i skolen i Postholm, Haug, Krumsvik og Munthe (red), Elev i skolen 1-7: Mangfold og mestring (208-223). Oslo: Cappelen Damm.

Ertesvåg, S., K. (2019). Interaksjon mellom lærer og elevar- nøkkelen til eit godt læringsmiljø. I: Postholm, Haug, Munthe & Krumsvik (red). Lærer i skolen 1-7- Lærerarbeid og læringsmiljø (s.166-182). Oslo: Cappel Damm.

Gundem, B., B. (2008). *Perspektiv på læreplanen*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Handlingsplan mot mobbing. «En god skole for alle». (u.å).

Hjerrild, M. (2016). *Like muligheter: Om pedagogens arbeid med kjønn, seksualitet og mangfold*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Kulturdepartementet. (2004). *Kultur for læring (Meld. St. 30 (2003-2004))*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/988cdb018ac24eb0a0cf95943e6cdb61/no/pdfs/stm200320040030000dddpdfs.pdf>

Kunnskapsdepartementet. (2020a). *Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE) (RLE01-03)*. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/rle01-03>

Kunnskapsdepartementet. (2020b). *Læreplan i naturfag (NAT01-04)*. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/nat01-04>

Kunnskapsdepartementet. (2020c). *Læreplan i norsk (NOR01-06)*. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/nor01-06>

Kunnskapsdepartementet. (2020d). *Læreplan i samfunnsfag (SAF02-04)*. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/saf01-04>

Kunnskapsdepartementet. (2020e). *Overordnet del- verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>

Larsen, A., K. (2007). *En enklere metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Postholm, M., B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget

Postholm, M., B. og Jacobsen, D., I. (2018). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanning*. Oslo: Cappelen Damm akademisk

Poteat, A., P., Slåtten, H., & Breivik, K. (2018). *Factors associated with teachers discussing and intervening against homophobic language*. Hentet fra: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0742051X18302993>

Roland, E., og Austad, G. (2009). *Seksuell orientering og mobbing*. Senter for adferdsforskning: Universitetet i Stavanger.

Røthing, Å. & Svendsen, S., H., B. (2010). *Seksualitet i skolen- perspektiver på undervisning*. Oslo: Cappelen Damm

Skundberg, Ø. (2020). *Hvordan forstå barns aldersnormale seksualitet i barnehagen?*
Hentet fra:
<https://pedagogikkogkritikk.no/index.php/ntpk/article/download/1646/3946?inline=1>

Vedlegg 1

Intervjuguide

1. Hva tenker dere undervisning om kjønn og seksualitet handler om?
2. Hva tenker dere på når jeg sier: kjønn, identitet, legning og seksualitetsmangfold?
3. Har dere hatt undervisning om temaet før, og var dere fornøyd med undervisningen?
4. Når lærte dere først om kjønn og hvordan noen kan identifiserer seg som et annet kjønn enn de er født med?
5. Hvordan opplever dere at kjønn og seksualitet har noe å si på deres trinn? Har alle like muligheter til å være seg selv?
6. Hvorfor tror dere alle må lære om ulikheter og likheter mellom kjønn?
7. Føler dere at denne undervisningen har hjulpet dere på noen måter?
8. Hva tenker dere om å lære at noen liker gutter, noen liker jenter, noen begge deler og noen ingen o.l.?
9. Har dere opplevd eller vært med i en samtale om kjønn og seksualitet uten at en lærer har vært til stede?
10. På hvilket klassetrinn skulle dere ønske at dere lærte om dette temaet for første gang?
11. Har dere hatt seksualundervisning dette skoleåret? Hva lærte dere om? Snakket dere da om kjønn og seksualitet?
12. Hvordan er det å ha seksualundervisning med helsesykepleier vs. lærer?
13. Hvor fornøyd er dere med seksualundervisningen dere har fått gjennom skolegangen?
14. Hvor fornøyd er dere med undervisningen om kjønn og seksualitetsmangfold?
15. Hvis dere skulle valgt hvordan seksualundervisningen og undervisningen om kjønn og seksualitet hadde vært, hva hadde dere lært om?

Vedlegg 2

Vil du delta i forskningsprosjektet «Kjønn og seksualitetsmangfold i skolen»?

Hei!

Jeg heter Lisa Knutset Solem og er student på 5.året ved lærerutdanning 1-7.trinn ved NTNU. I forbindelse med masterprosjektet mitt ønsker jeg å få et innblikk i et elevperspektiv på kjønn og seksualitetsundervisningen i skolen. I dette skrivet gir jeg dere som foresatte informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for dere. Det er derfor viktig at dere foresatte og ditt barn leser dette skrivet i forkant av datainnsamlingen.

Formål

Formålet med dette prosjektet er å finne ut hvordan skolen arbeider med kjønn og seksualitetsmangfold og å se på hvordan elevene i skolen opplever dette arbeidet. Hovedfokuset er rettet mot hvordan lærere jobber for å fremme mangfold i undervisningen om kjønn og seksualitet, og hvordan skolen jobber med det psykososiale miljøet til elevene på skolen. I tillegg til å se på hvordan skolen jobber, ønsker jeg også å se dette arbeidet med elevenes øyne og opplevelse.

Dette er utgangspunktet for et masterprosjekt i emnet MGLU5230, Masteroppgave i profesjonsrettet pedagogikk, ved NTNU.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Institutt for Lærerutdanning (ILU) ved NTNU er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg spør deg om å være med, fordi dere er foreldre og jeg ønsker å intervjuere deres barn. Ettersom deres barn er elev i grunnskolen, ønsker jeg å stille barnet deres noen spørsmål knyttet til undervisning om kjønn og seksualitetsmangfold.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du og ditt barn velger å delta i dette forskningsprosjektet innebærer dette et intervju av barnet ditt. Intervjuet vil ta ca. 30 minutter og omfatter omtrent 9 spørsmål. Barnet ditt vil få spørsmål om hva hen har lært om kjønn og seksualitetsmangfold. Dette vil si undervisning om ulikheter og likheter mellom kjønn, kjønnsnormer, seksuell orientering o.l. Ditt barn vil også få spørsmål om hen er fornøyd med denne undervisningen, og når hen skulle ønske at de lærte om et utvalg emner for første gang. Vi vil gå gjennom viktige ord og begrep, samt hjelpe hverandre til å huske på hva som er lært tidligere.

Foreldre kan be om innsyn i intervjuguide på forhånd ved å ta kontakt. Det vil tas lydopptak og notater fra intervjuet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke

Samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg og ditt barn til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Den som vil ha tilgang til dataen som blir hentet inn er Lisa Knutset Solem (student).
- Navnet ditt og navnet til barnet ditt vil bli anonymisert slik at dere ikke vil bli gjenkjent i oppgaven.
- Alle lydopptak blir lagret på NTNUs egen passord-sikret server som kun er tilgjengelig for prosjektansvarlig. Opptakene anonymiseres.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er 25. mai 2022.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Institutt for Lærerutdanning (ILU) ved NTNU har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om barnet ditt, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om barnet ditt som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om barnet ditt
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av deres personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NTNU ved Stine Helena Bang Svendsen (stine.helena.svendsen@ntnu.no) eller Lisa Knutset Solem (lisaksolem@hotmail.com , tlf. 99508640).
- Vårt personvernombud: Thomas Helgesen (thomas.helgesen@ntnu.no, tlf. 93079038)

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen
Lisa Knutset Solem
(prosjektleder og student)

Stine Helena Bang Svendsen
(prosjektansvarlig og veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Kjønn og seksualitetsmangfold*» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- At barnet mitt deltar i et intervju
- at det blir tatt lydopptak av intervjuet

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av foresatt, dato)

Vedlegg 3

23.05.2022, 10:38

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

[Meldeskjema](#) / [Kjønn og seksualitetsmangfold i skolen](#) / Vurdering

Vurdering

Referansenummer

581792

Prosjektittel

Kjønn og seksualitetsmangfold i skolen

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet / Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap (SU) / Institutt for lærerutdanning

Prosjektperiode

01.01.2022 - 25.05.2022

[Meldeskjema](#)

Dato

18.03.2022

Type

Standard

Kommentar

OM VURDERINGEN

Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personverregelverket.

Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 25.05.2022.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra foresatte til behandlingen av personopplysninger om barna. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte/foresatte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være foresattes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at foresatte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelige angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Personverntjenester vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte og deres foresatte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert/foresatt tar kontakt om sine/barnets rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema>. Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Personverntjenester vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson hos oss: Simon Gogl

Lykke til med prosjektet!

